

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องแนวทางการพัฒนาการดำเนินงานสังคมสงเคราะห์เด็กและเยาวชน ผู้ด้อยโอกาสของวัดตาลเจ็ดช่อ ตำบลตลาดกรวด อำเภอเมืองอ่างทอง จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยได้นำเสนอการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องตามหัวข้อต่อไปนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา
 - 1.1 ความหมายของการพัฒนา
 - 1.2 เป้าหมายของการพัฒนา
 - 1.3 แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก
2. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์
 - 2.1 ความหมายของบทบาท
 - 2.2 ลักษณะของบทบาทตามทฤษฎีบทบาท
 - 2.3 บทบาทที่เอื้อต่อการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชน
 - 2.4 บทบาทตามความเป็นจริงในการให้บริการ
3. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้และทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม
4. แนวคิดเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือ
5. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการให้ความช่วยเหลือ
6. พระพุทธศาสนากับงานสังคมสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือ
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนา

1.1 ความหมายของการพัฒนา

วีรุฒิ ฤกษ์นันท์ และคณะ (2542 : 38) กล่าวว่า iva การพัฒนา หมายถึง ทำให้มั่นคง ทำให้ก้าวหน้า การพัฒนาประเทศก็ทำให้บ้านเมืองมั่นคงมีความเจริญ ความหมายของการพัฒนาประเทศนี้ก็เท่ากับตั้งใจที่จะทำให้ชีวิตของแต่ละคนมีความปลอดภัย มีความเจริญ มีความสุข

พระครูสุนทรธรรมโสภณ (2548 : ออนไลน์) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับความหมายของคำว่าพัฒนาเอาไว้สองนัย คือ ความหมายอย่างแคบและความหมายอย่างกว้าง ดังนี้ความหมายอย่างแคบ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงในตัวระบบกระทำการ (Changes in the system which performs) เท่านั้น

การเปลี่ยนแปลงตามความหมายนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงคุณภาพ(Qualitative changes) ตัวอย่างเช่น ระบบคมนาคมที่เปลี่ยนแปลงจากรถที่ใช้กำลังม้ามาเป็นการใช้กำลังเครื่องยนต์ เราเรียกว่าเป็นการพัฒนาในการขนส่งทางบก แต่การเปลี่ยนแปลงในลักษณะ เช่นนี้จะไม่รวมถึงการเจริญเติบโต (Growth) อันหมายถึง การเพิ่มในด้านระดับของการกระทำ (Changes in performance level) ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงในด้านปริมาณ (Quantitative changes) เช่น ถนนที่มีรถมากขึ้น การขนส่งก็เจริญเติบโตขึ้น และนอกจากนี้ยังไม่รวมถึงการเปลี่ยนแปลง (Transformation) ในสภาพแวดล้อม (Environmental changes) เช่น การที่รถยนต์มีจำนวนเท่าเดิม แต่การเปลี่ยนแปลงสภาพถนนให้ดีขึ้น มีจำนวนหลายสายขึ้น สามารถถึงไปจุดต่าง ๆ ได้มากขึ้น เพราะลักษณะเช่นนี้ เป็นการเปลี่ยนแปลงในสภาพแวดล้อมของการขนส่งทางบก ไม่ใช่การพัฒนาในการขนส่งทางบก

ดิน ปรัชญพฤทธิ (2549 : 174-177) กล่าวถึง ความหมายของการพัฒนา ไว้ดังนี้

1. การพัฒนาหมายถึง การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ ของสังคมจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่มีคุณค่ามากกว่าหรือดีกว่า มองในแง่นี้การพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงด้านหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทั้งหมดของสังคม แต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่วัดผลได้อย่างชัดเจน

2. การพัฒนาหมายถึง การยกระดับความเป็นอิสระของระบบและปัจเจกบุคคลที่จะใช้ดุลพินิจในการเลือกทางเลือก (Alternatives) หลาย ๆ ทาง โดยไม่ต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลหรือผลกระทบของสภาพแวดล้อมแต่เพียงฝ่ายเดียวหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการพัฒนา รวมถึงความสามารถของระบบ และปัจเจกบุคคลที่จะควบคุมสภาพแวดล้อมให้เป็นไปในทิศทางที่ตนต้องการ การปรับตัวให้เข้ากับและควบคุมสภาพแวดล้อมจึงเป็นปัจจัยที่สำคัญของการพัฒนา

3. การพัฒนาเป็นแนวความคิดเชิงปทัสถาน ซึ่งเทียบได้กับการปรับปรุงให้ดีขึ้น การปรับปรุงดังกล่าวนี้ รวมถึงการปรับปรุงสภาพการณ์ที่จำเป็นที่จะสนองตอบความต้องการของมนุษย์ทั้งนี้รวมถึงการมีรายได้ขั้นต่ำที่มนุษย์จะสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้หรือการจัดความยากจน การมีงานทำ การมีโอกาสนในชีวิตและทรัพย์สิน และการลดความไม่เสมอภาคให้น้อยลง นอกจากนี้การพัฒนายังรวมถึงการให้การศึกษาเพื่อให้ประชาชนสามารถอ่านออกเขียนได้ การมีส่วนร่วมในการปกครอง การบริหาร และความปราศจากการกดขี่ทางเพศและมลพิษต่าง ๆ

4. การพัฒนา หมายถึง ความเปลี่ยนแปลงและการแปลงรูปของสังคมที่เป็นขั้นตอนและมีความต่อเนื่องในอันที่จะสนองตอบข้อเรียกร้องของปัจเจกบุคคล องค์กร ชาติ (และกลุ่มย่อยต่าง ๆ ในชาติ) ด้วยเหตุนี้ การศึกษาถึงการพัฒนาจึงต้องเกี่ยวข้องกับถึงการศึกษาถึงความปรารถนาเป้าหมาย ความใฝ่ฝันทะเยอทะยาน และการรับรู้ของบุคคลและหน่วยการปกครองการบริหารของชาติ (Polity) หรือชุมชน

5. องค์การสหประชาชาติ กล่าวถึง การพัฒนาตามความหมายให้ไว้เป็น 2 ระยะ คือ ระยะก่อนปี 1914 การพัฒนาหมายถึง การสร้างรัฐสมัยใหม่ที่มีพื้นฐานอยู่บนวัฒนธรรมเครื่องจักร การแบ่งงานกันทำ ซึ่งรวมถึงการแบ่งแยกโครงสร้างและภารกิจที่เฉพาะเจาะจง มีการตั้งบริษัท โรงงาน ระบบราชการ การมีความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในการเพิ่มรายได้ประชาชาติต่อหัว การมีทุนนิยมภายใต้ระบบเศรษฐกิจเสรี มีการปกครอง การบริหารแบบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญและการมีผู้แทนที่นำไปสู่ปัจเจกชนนิยม ส่วนระยะหลังปี ค.ศ.1914 การพัฒนา หมายถึง การพัฒนาเทคโนโลยีทางด้านเทคนิค เทคโนโลยีการจัดการสมัยใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางปรากฏการณ์จากปัจเจกชนนิยมไปเป็นคตินิยมส่วนรวมหรือส่วนรวมนิยม (Collectivism) ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากปัจจัยหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบบสังคมนิยมในสหภาพโซเวียตในปี ค.ศ.1917 และจีนในปี ค.ศ.1949 อิทธิพลของความรู้สึกเกี่ยวกับความเสมอภาคในการแจกจ่ายความมั่งคั่งและรายได้ และอิทธิพลของแนวความคิดรัฐสวัสดิการ เป็นต้น

6. การพัฒนา (โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาในประเทศโลกที่สาม) หมายถึง ความพยายามที่จะดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ महत्मकान्ति เรียกว่า “การตระหนักถึงศักยภาพของมนุษย์” (Realization of the human potential) นั่นก็คือ การเพิ่มความสามารถของคนที่จะเป็นผู้กำหนดชะตากรรมของตนเอง

7. การพัฒนา หมายถึง กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ๆ และหลายมิติของโครงสร้างทางสังคม ทักษะของคนทั่ว ๆ ไป สถาบันแห่งชาติ และการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อจัดความยากจนและลดความไม่เสมอภาคทางสังคมให้น้อยลง

8. การพัฒนามีความสัมพันธ์กับความเป็นสมัยใหม่ และการทำให้เป็นอุตสาหกรรม กล่าวคือ การทำให้เป็นอุตสาหกรรม เป็นเพียงแง่มุมหนึ่งของการเป็นสมัยใหม่และการเป็นสมัยใหม่เป็นเพียงแง่มุมหนึ่งของการพัฒนา

9. การพัฒนา (ในระดับปัจเจกบุคคล) หมายถึง การเพิ่มขึ้นของทักษะและความสามารถในการมีค่ามากขึ้น การมีความคิดสร้างสรรค์ การควบคุมตนเอง การมีความรับผิดชอบ และความอยู่ดีกินดี

10. การพัฒนา (ในระดับปัจเจกบุคคล) หมายถึง ความผูกพันทางด้านค่านิยมที่บุคคลมีต่อเป้าหมายทางสังคม ความผูกพันด้านค่านิยมดังกล่าวนี้นำไปถึงความผูกพันที่บุคคลมีต่อความเปลี่ยนแปลง ความกล้าเสี่ยงตัดสินใจ การพัฒนาเศรษฐกิจ ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ การยอมให้ผู้อื่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การหลีกเลี่ยงการขัดแย้ง ความห่วงใยในชาติ และความเสียสละ

11. การพัฒนา หมายถึง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจผนวกกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากหรือเกิดขึ้นพร้อม ๆ กับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

จากความหมายข้างต้นของการพัฒนาจะพบว่าอาจมองการพัฒนาได้ในหลายระดับ ความหมายเป็นนามธรรมของแนวคิด (Level of abstraction of concept) คือระดับระบบ (โลก รัฐ – ชาติ – องค์กร – กลุ่ม) และระดับปัจเจกบุคคล นอกจากนี้การพัฒนายังรวมถึงการเปลี่ยนแปลงและการแปลงรูป (Transformation) ทั้งทางด้านกายภาพและจิตวิทยาด้วย

การพัฒนาไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นได้เพียงชั่วข้ามคืน แต่เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นและคลี่คลายมาเป็นลำดับในช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ มาตรฐานที่เคยใช้เป็นเกณฑ์หรือดัชนีในการอธิบายหรือตัดสินการพัฒนาในอดีตที่ผ่านมา อาจนำมาใช้ไม่ได้ในสถานการณ์ปัจจุบัน มาตรฐานการพัฒนาจำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลง และที่สำคัญการพัฒนาไม่ใช่สิ่งที่จะลอกเลียนหรือเป็นแบบอย่างสำเร็จรูปเสมอไป อีกนัยหนึ่งก็คือ ไม่มีแบบจำลองการพัฒนาแบบใดที่ถือเป็นสากล

บริบทของไทยอาจจำแนกความหมายของการพัฒนาได้ดังนี้ (สมพร เทพสิทธา. 2550 : 4-6)

1. ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 คำว่า “พัฒนา” หมายถึง “ทำให้เจริญ”

2. พระบาทสมเด็จพระอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ผู้นำเยาวชนและเจ้าหน้าที่ ในโอกาสที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐาน ในวันที่ 14 ตุลาคม 2512 มีข้อความตอนหนึ่งว่า “คำว่า พัฒนาคือ อย่างไร ก่อนอื่นเราต้องทราบว่ “พัฒนา” คือ มุ่งให้เกิดความเจริญก้าวหน้า คือ มุ่งให้คนมีความสุขสบาย ดังนั้น ทุกคนจึงมุ่งที่จะพัฒนา” จากพระบรมราโชวาทที่อัญเชิญมาแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาคือ การทำให้ทุกคนมีความสุขก้าวหน้า มีความสุขสบาย และการพัฒนานั้นเป็นหน้าที่ของทุกคน

3. ในเอกสารเรื่อง “การพัฒนาตน” ของพระธรรมปิฎก ได้อธิบายคำว่า “พัฒนา” แปลว่า เจริญหรือทำให้เจริญ ซึ่งตรงกับศัพท์ในพระพุทธศาสนาว่า “ภาวนา” คำว่า “ภาวนา” นอกจากแปลว่า เจริญแล้ว ยังแปลว่า ทำให้เกิดมีขึ้น เช่น เมตตาภาวนา ทำให้เกิดมีความเมตตา สมถภาวนา ทำให้เกิดความสงบทางใจ วิปัสสนาภาวนา ทำให้เกิดปัญญาอรบรู้อ คำว่า ภาวนาในพระพุทธศาสนายังหมายถึง “การฝึกอบรม” การฝึกอบรมจึงมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการพัฒนา พระพุทธศาสนาถือว่าผู้ที่ได้รับการฝึกอบรมดีแล้ว เรียกว่า **อตุตฺตนโถ** คือ ผู้ที่ฝึกตนแล้ว พระบรมศาสดาได้ยกย่องผู้ที่ฝึกอบรมตนว่า “ในบรรดามนุษย์ทั้งหลาย ผู้ที่ฝึกอบรมตนแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุด”

4. สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช ได้ประทานพระดำรัส เรื่อง “ศาสนารธรรมเพื่อการพัฒนาชีวิตและสังคม” เนื่องในสัปดาห์ส่งเสริมศาสนาและจริยธรรม ในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ ตึกสันติไมตรี ทำเนียบรัฐบาล ในวันที่ 1

ธันวาคม 2532 มีข้อความตอนหนึ่งว่า “การสร้างสรรคที่เรียกได้ว่าเป็นการพัฒนา นั้น ควรเป็นการสร้างสรรคที่ทำให้ชีวิตและสังคมดีขึ้น เป็นต้นว่า มีความสงบสุขมากขึ้น มีความปลอดภัยมากขึ้น มีปัญหาและความทุกข์ยากต่าง ๆ ลดน้อยลงจนถึงหมดสิ้นไป เพราะฉะนั้นการกระทำใด ๆ ก็ตาม หากไม่ก่อให้เกิดผลดังกล่าวแก่ชีวิตและสังคมแล้ว ก็กล่าวไม่ได้ว่าเป็นการพัฒนาตามความหมายอันแท้จริงของคำว่า พัฒนา แม้ว่ามนุษย์จะสามารถสร้างสรรคสิ่งต่าง ๆ ในทางวัตถุได้อย่างวิจิตรพิสดารมากขึ้น มีเครื่องใช้ไม้สอยสะดวกสบายและรวดเร็วขึ้น แต่ถ้าชีวิตและสังคมกลับมีความสงบสุขและความปลอดภัยเป็นต้นน้อยลง ก็กล่าวไม่ได้ว่าชีวิตและสังคมนั้นพัฒนา คือ ดีขึ้นหรือเจริญขึ้น”

1.2 เป้าหมายของการพัฒนา

เป้าหมายที่สำคัญของการพัฒนา คือ การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ทุกคนบนโลก โดยการมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีมีนักวิชาการได้ให้ความหมายไว้แตกต่างกันซึ่งอาจจำแนกได้ดังนี้

มิสราและฮอนโจ (Misra & Honjo. 1981 : 9) ได้กล่าวถึง ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์ในแต่ละสังคมนั้นมีองค์ประกอบหลักอยู่ 3 ประการ คือ

1. การยอมรับนับถือตัวเองและผู้อื่น (Respect for others and self-esteem)
2. การเป็นอิสระจากการกดขี่ในทุกรูปแบบ (Freedom from tyranny of any kind)
3. การมีชีวิตอยู่ร่วมในชุมชน โดยทุกคนมีความรู้สึกร่วมกันว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนนั้น (Community life which gives a sense of belonging)

ซึ่งทั้งสามองค์ประกอบนี้ต้องไปด้วยกันจะขาดอย่างหนึ่งอย่างใดไปไม่ได้ มิฉะนั้นไม่อาจเรียกได้ว่าเป็นการพัฒนามุ่งไปสู่ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีของมนุษย์

โทเดโร (Todaro. 1994 : 63) ได้เสนอไว้ว่า เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนาก็คือ การมีชีวิตที่ดีกว่า และไม่ว่าองค์ประกอบของการมีชีวิตที่ดีกว่าในแต่ละสังคมและวัฒนธรรมจะเป็นอย่างไร การพัฒนาในทุกสังคมล้วนแล้วแต่มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1. เพื่อส่งเสริมให้เกิดการกระจายปัจจัยอันเป็นพื้นฐานสำคัญของการยังชีพให้กับสมาชิกทุกคนของสังคม ปัจจัยดังกล่าว ได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย การสาธารณสุข และความมั่นคงปลอดภัย
2. เพื่อยกระดับการครองชีพโดยการเพิ่มรายได้ให้สูงสุด การสร้างงานเพิ่มขึ้น การกระจายโอกาสการศึกษา และการให้ความสำคัญกับคุณค่าทางวัฒนธรรมและคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ทั้งนี้ไม่เพียงแต่เป็นการส่งเสริมการกินดีอยู่ดีของประชาชนเท่านั้น แต่ยังเป็นส่งเสริมให้ประชาชนมีความภาคภูมิใจในตัวเองและประเทศชาติ

3. เพื่อเปิดโอกาสให้บุคคลและประเทศชาติมีทางเลือกอย่างกว้างขวางในทางสังคมและเศรษฐกิจโดยการเป็นอิสระจากการครอบงำและการพึ่งพาคบุคคลและประเทศอื่น รวมทั้งเป็นอิสระจากความโง่เขลาและความทุกข์ยากทั้งหมด

จากเป้าหมายของการพัฒนาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแต่เพียงอย่างเดียวไม่อาจสร้างความกินดีอยู่ดีให้กับประชาชนได้ หากปัญหาความยากจน ปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม ปัญหาการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม หรือแม้แต่ปัญหาการว่างงาน ยังไม่ได้รับการแก้ไขเป้าหมายของการพัฒนาจึงไม่ใช่เรื่องของการเพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศอีกต่อไป แต่เป้าหมายที่แท้จริงของการพัฒนาจะต้องสร้างชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีที่ยั่งยืนให้กับมนุษย์ทุกคน

1.3 แนวความคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก

นโยบายและแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติ ด้านการพัฒนาเด็ก ตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมกับเด็ก” (พ.ศ.2550 – 2559) โดยคณะอนุกรรมการเฉพาะกิจ จัดทำนโยบายแผนยุทธศาสตร์และแผนปฏิบัติการหลักตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมกับเด็ก” องค์การสหประชาชาติ สำนักงานส่งเสริมสวัสดิการและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส คนพิการและผู้สูงอายุ (สท.) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (พัฒนาการเด็ก, 2552 : ออนไลน์)

1. การพัฒนาเด็กต้องอาศัยแนวความคิดตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กเป็นพื้นฐาน หรือที่เรียกว่า อาศัย “สิทธิ” เป็นหลัก (Rights based) และครอบคลุมเด็กทุกคน การพัฒนาเด็กที่อาศัย “สิทธิ” นี้อย่างน้อยต้องคำนึงถึงหลัก 4 ประการคือ

1.1 ทุกอย่างต้องดำเนินการโดยเห็นประโยชน์สุขของเด็กเป็นสิ่งสำคัญ (Best interest of the child)

1.2 การให้เด็กต้องอยู่รอดและได้รับการคุ้มครองและพัฒนา (Survival, protection and development)

1.3 ต้องไม่มีการเลือกปฏิบัติหรือเหยียดเด็ก หรือดูถูกเด็กกว่าเป็นผู้ด้อยที่ไร้สิทธิไร้เสียง (Non – discrimination)

1.4 เด็กต้องมีส่วนร่วม (Participation) เฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องที่จะมีผลกระทบต่อเด็กเอง

2. เด็กต้องได้รับการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม (Total and holistic development) หมายความว่า เด็กต้องได้รับการพัฒนาครบทุกด้าน ทุกมิติ คือ กาย ใจ จิต อารมณ์ สติปัญญา สังคม

และจริยธรรมคุณธรรม หรือจิตวิญญาณ บริการและกิจกรรม ต้องสมานและบูรณาการทุกด้านเข้าด้วยกัน โดยไม่ละเว้นด้านใดด้านหนึ่ง

3. การพัฒนาเด็กต้องอาศัยสหวิทยาการ (Multidisciplinary) การบูรณาการระหว่างกระทรวงหรือหน่วยงาน (Multicultural) และท่ามกลางวิถีชีวิตที่หลากหลาย (Cultural diversity) เพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาครบถ้วนอย่างเหมาะสมรอบด้านตามวัย

4. การพัฒนาเด็กต้องคำนึงถึงปัจจัยรอบด้านที่สัมพันธ์และกระทบต่อเด็ก รวมทั้งการปฏิสัมพันธ์ของเด็กกับปัจจัยเหล่านี้ เริ่มตั้งแต่ครอบครัว สถาบันการศึกษา สถาบันสังคมและเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและศาสนา ชุมชน สิ่งแวดล้อม นโยบายรัฐและนโยบายของรัฐบาล รวมไปถึงโลกาภิวัตน์ในรูปแบบต่างๆ และการพัฒนาของเทคโนโลยี เป็นต้น

5. ต้องเข้าใจว่าการพัฒนาเด็กและพัฒนาคนเป็นกระบวนการที่ต่อเนื่อง ตั้งแต่ก่อนปฏิสนธิ จนถึงช่วงสุดท้ายของชีวิต มีการซึมซับโยงใยระหว่างพันธุกรรม สิ่งแวดล้อม และการเลี้ยงดูอบรม ซึ่งจะมีความค่อยเป็นค่อยไป และมีกระบวนการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอย่างเป็นพลวัต

6. ในแต่ละช่วงชีวิตมีลักษณะเด่น และมีจุดวิกฤตของการพัฒนา อาทิ ช่วงแรกของชีวิตเป็นการพัฒนาสมอง พัฒนาทางการเจริญเติบโต และการประสานกันของกล้ามเนื้อและการสัมผัส การอยากรู้อยากเห็น และการเรียนรู้ ต่อจากนั้นเป็นการเรียนรู้วิธีการควบคุมพฤติกรรมและวินัยในตนเอง การเรียนรู้เจตคติและค่านิยมต่าง ๆ รวมทั้งจริยธรรม เมื่ออยู่ในวัยก่อนวัยรุ่นและวัยรุ่น ก็ต้องเพิ่มค่านิยม เจตคติทางเพศ ความต้องการทางเพศ รวมทั้งการเรียนรู้เกี่ยวกับการพึ่งตนเองมากขึ้น เป็นต้น

ในการพัฒนาเด็ก บุคคลที่เกี่ยวข้องต้องเข้าใจขั้นตอนการพัฒนาตามวัย ซึ่งสังคมต้องตอบสนองความต้องการพื้นฐานดังกล่าว และจัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัยและที่เอื้อต่อการพัฒนา รวมทั้งมีกระบวนการ และวิธีการที่เหมาะสม

7. เป้าหมายสำคัญ นอกจากการพัฒนาครบด้านอย่างสมดุลและเป็นองค์รวมแล้ว ก็คือการเสริมสร้างให้เด็กแต่ละคนได้พัฒนาเต็มศักยภาพของตน และพัฒนาการมีส่วนร่วมของตนในเรื่องที่เกี่ยวข้อง และเอื้อให้เด็กมีวุฒิภาวะ สามารถพึ่งพาตนเองทางสังคม เศรษฐกิจ และการปกครองตนเองได้ตามลำดับ

8. ในทุกวิถีปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ต้องคำนึงถึงประโยชน์สุข ศักดิ์ศรีและคุณค่าของเด็กในฐานะเป็นมนุษย์ให้เป็นหลักการสำคัญ

9. การพัฒนาเด็กต้องคำนึงถึงฐานร่วมกัน ของการพัฒนาที่มาจากครอบครัว (Family based) มาจากชุมชน (Community based) มาจากลักษณะของพื้นที่ (Area based) และมาจากฐานความรู้ (Knowledge based)

10. การจัดสรรและการใช้ทรัพยากร ทั้งเงิน วิชาการ บุคลากร สถานที่ และโอกาส ต้องเน้นการป้องกันปัญหาและเสริมสร้างพัฒนาเด็กควบคู่กับการแก้ไขปัญหา

11. เด็กสามารถมีพลังการคิดและพลังสร้างสรรค์ได้ตามวัย และสามารถเป็นส่วนหนึ่งของพลังสังคมที่จะมีส่วนร่วมรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม

สรุปได้ว่าการพัฒนาเด็กตามแนวทางการพัฒนาเด็กที่เหมาะสมนั้น ต้องคำนึงถึงสิทธิของเด็ก ซึ่งจะต้องคำนึงถึงประโยชน์สุขของเด็ก ได้รับการคุ้มครองและพัฒนา ไม่เลือกปฏิบัติ และต้องให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

2. แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

2.1 ความหมายของบทบาท

บทบาท (Role) หมายถึง การประกอบพฤติกรรมตามตำแหน่ง ซึ่งเป็นไปตามความคาดหวังของสังคมหรือตามลักษณะการรับรู้หรือตามที่แสดงจริง บทบาทเป็นผลรวมของสิทธิและหน้าที่ เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครู ก็ต้องประกอบพฤติกรรมในการสอนและอบรม เมื่อแสดงพฤติกรรมดังกล่าวแล้วจะเป็นไปตามที่สังคมคาดหวังหรือไม่ก็ได้ (สงวน สุทธิเลิศอรุณ. 2525 : 58)

นอกจากนั้น สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525 : 58) ยังได้กล่าวถึงความหมายของคำว่าบทบาท โดยอ้างอิงทฤษฎีบทบาท (Role) ของบุคคลต่าง ๆ ดังนี้

1. ทฤษฎีของลินตัน (Linton) ได้กล่าวว่าตำแหน่งหรือสถานภาพ จะเป็นผู้กำหนดบทบาทให้ เช่น บุคคลที่มีตำแหน่งเป็นครู จะต้องแสดงพฤติกรรมเป็นตัวอย่างที่ดี

2. ทฤษฎีของนาเดล (Nadel) ได้กล่าวว่าบทบาทก็คือส่วนประกอบที่ส่งผลต่อพฤติกรรม 3 ลักษณะ คือส่วนประกอบที่ส่งเสริมบทบาท เช่น ผู้ที่เป็นครูต้องพูดเก่งหรือมีอารมณ์ขัน ส่วนประกอบที่มีผลสำคัญต่อบทบาทและขาดมิได้ เช่น เป็นครูต้องสอนหนังสือ และส่วนประกอบที่เป็นไปตามกฎหมาย เช่น เป็นครูต้องเป็นสมาชิกคุรุสภา

3. ทฤษฎีของโฮแมนส์ (Homans) ได้กล่าวว่า บุคคลจะเป็นบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตอนเช้าแสดงบทบาทสอนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นครู พอตอนเย็นแสดงบทบาทเรียนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นนักศึกษา อ.ค.ป. เป็นต้น

4. ทฤษฎีของพาร์สันส์ (Parsons) ได้กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคมทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่นบุคคลที่มีเพื่อนมาก ก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

สุพัตรา สุภาพ (2522 : 52) ได้ให้ความหมายว่า “บทบาท” หมายถึงการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) บุคคลที่มีสถานภาพต่าง ๆ อาจจะมีบทบาทต่าง ๆ กัน ออกไป และทั้งบทบาททั้งสถานภาพก็เป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอ ยิ่งสังคมซับซ้อนมากขึ้นเท่าไรบทบาท

ยิ่งจะแตกต่างกันไปมากเท่านั้น เพราะบางบทบาทคนธรรมดาสามัญปฏิบัติได้ แต่บางบทบาทก็ต้องอาศัยความชำนาญพิเศษที่มีเพียงไม่กี่คนทำได้ บุคคลแต่ละคนมีบทบาทหลายอย่าง ในเวลาเดียวกัน และบุคคลถูกคาดหวังให้ปฏิบัติตามบทบาทต่าง ๆ ที่ตนมีอยู่จำกัดขอบเขตในการเลือก และมีปัญหาที่บุคคลจะต้องแก้ไขเอง แต่การปฏิบัติบทบาทหนึ่ง อาจจะไปขัดกับอีกบทบาทหนึ่งก็ได้ นั่นคือบทบาทที่ขัดแย้ง ดังนั้นเราสามารถจะเข้าใจพฤติกรรมส่วนใหญ่ได้โดยดูจากตำแหน่งของบุคคลในโครงสร้างสังคม

อาานนท์ อาภาภิรมย์ (2525 : 53-54) ได้ให้ความหมายของ “บทบาท” ว่าบทบาทเป็นรูปการที่เคลื่อนไหวหรือรูปการทางพฤติกรรม มีบทบาททางพฤติกรรม มีบทบาททางตำแหน่งที่เป็น เช่น บทบาทของนายกรัฐมนตรี และบทบาทที่ไม่มีตำแหน่ง เช่น แม่บ้านแสดงบทบาทของนางพยาบาลในเมื่อคนในครอบครัวเจ็บป่วย ทั้งที่ตนเองมิได้เป็นพยาบาล เป็นต้น

พิสวง ธรรมพันทา (2523 : 3) ได้ให้ความหมายว่า “บทบาท” คือการปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ ดังนั้น บทบาทจึงเป็นลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ หรือเป็นแง่พฤติกรรมของสถานภาพ ตัวอย่างเช่น สามีพึงเลี้ยงดูปกป้องคุ้มครองภรรยา ครูพึงสั่งสอนนักเรียน เป็นต้น

สรุปความหมายของ “บทบาท” คือหน้าที่ของบุคคลที่จะต้องปฏิบัติตามสถานภาพที่พึงจะได้รับจากสังคม ซึ่งอาจจะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสถานะของบุคคลที่ได้รับบทบาทในแต่ละบทบาท เช่น บทบาทของความเป็นแม่ ก็ปฏิบัติหน้าที่อย่างหนึ่ง บทบาทของความเป็นพ่อ ก็ปฏิบัติอีกบทบาทหนึ่ง ในขณะที่บทบาทของครู/อาจารย์ ก็ยังมีหน้าที่หรือบทบาทอีกอย่างหนึ่งซึ่งบทบาทในแต่ละด้านมีความแตกต่างกันขึ้นอยู่กับสถานภาพของบทบาทของแต่ละบุคคล

2.2 ลักษณะของบทบาทตามทฤษฎีบทบาท

บรูม และเซลซนิก (Broom & Selznick. 1977 : 34-35 ; อ้างถึงใน กรรณิกา ขวัญอารีย์. 2535 : 12) ได้แบ่งลักษณะบทบาทของคนในสังคมไว้ดังนี้

1. บทบาทที่กำหนดไว้หรือบทบาทตามอุดมคติ (The socially prescribed or ideal role) เป็นบทบาทตามอุดมคติที่กำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งไว้

2. บทบาทที่ควรกระทำ (Perceived role) เป็นบทบาทที่แต่ละคนเชื่อว่า ควรจะกระทำในหน้าที่ของตำแหน่งนั้นๆ ซึ่งอาจจะไม่ตรงกับบทบาทตามอุดมคติทุกประการและอาจแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลก็ได้

3. บทบาทที่กระทำจริง (The performed role) เป็นบทบาทที่บุคคลได้กระทำจริงตามความเชื่อความคาดหวัง ตลอดจนความกดดันและโอกาสที่จะกระทำในแต่ละสังคมในช่วงเวลาหนึ่งๆ

สงวน สุทธิเลิศอรุณ (2525 : 39) ได้กล่าวถึงบทบาทตามนิสัยสิทธิและหน้าที่ตามสถานภาพในการแสดงบทบาทไว้ 3 ลักษณะคือ

1. บทบาทตามความคาดหวัง (Expected role) เป็นบทบาทที่ต้องแสดงตามความคาดหวังของผู้อื่น เช่น บทบาทของนักเรียนตามความคาดหวังของครู
2. บทบาทตามลักษณะการรับรู้ (Perceived role) เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพรับรู้เองว่าตนควรมีบทบาทอย่างไร เช่น ครูจะรู้ตัวเองดีว่าควรแสดงพฤติกรรมอย่างไร
3. บทบาทที่แสดงจริง (Actual role) เป็นบทบาทหน้าที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจจะเป็นบทบาทตามที่สังคมคาดหวัง หรือเป็นบทบาทที่ตนเองคาดหวัง หรืออาจจะไม่เป็นบทบาทตามที่สังคมคาดหวังและตนเองคาดหวังก็ได้

สำราญ ดันเรืองศรี (2534 : 16) ได้สรุปถึงลักษณะของบทบาทไว้ 3 ลักษณะคือ

1. บทบาทที่กำหนดไว้ หรือบทบาทตามอุดมคติ เป็นบทบาทที่มีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของตำแหน่งทางสังคมไว้
2. บทบาทที่คาดหวัง เป็นบทบาทที่ต้องแสดงตามความคาดหวัง ในขณะที่เดียวกัน เจ้าของสถานภาพนั้นก็สมารถที่จะรู้ว่าตนเองมีบทบาทอย่างไร และสามารถที่คาดหวังตัวเองว่า ควรจะแสดงพฤติกรรมอย่างไร ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดความเหมาะสมที่สังคมคาดหวังและตนเองคาดหวัง
3. บทบาทที่เป็นจริง เป็นบทบาทที่เจ้าของสถานภาพแสดงจริง ซึ่งอาจเป็นบทบาทที่สังคมคาดหวัง หรือบทบาทที่ตนเองคาดหวัง หรืออาจจะไม่เป็นบทบาทที่สังคมคาดหวังและตนเองคาดหวัง

จากลักษณะของบทบาทที่กล่าวข้างต้นนั้นสามารถสรุปได้ว่า ลักษณะของบทบาท มี 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) บทบาทตามอุดมคติ ซึ่งเป็นบทบาทที่ได้กำหนดไว้ตามสิทธิและหน้าที่ตามตำแหน่งที่ได้รับ 2) บทบาทตามความคาดหวัง เป็นบทบาทที่ต้องแสดงตามความคาดหวังทั้งเป็นความคาดหวังของตนเองและสังคมคาดหวัง 3) บทบาทที่เป็นจริง เป็นบทบาทที่แท้จริง ๆ ทั้งตามความเชื่อและโอกาสที่จะอำนวยให้เกิดการกระทำ

ลักษณะของบทบาททั้ง 3 บทบาทนั้น เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว แยกได้เป็น 2 ลักษณะคือ บทบาททางตรง และบทบาททางอ้อม บทบาททางตรงเป็นบทบาทที่พระสงฆ์ได้ปฏิบัติจริงๆ อันเป็นบทบาทที่เกี่ยวกับการดูแลเด็กและเยาวชนในปกครองในด้านสวัสดิการต่างๆ ส่วนบทบาททางอ้อมเป็นบทบาทของพระสงฆ์ที่เอื้อต่อการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชน อันได้แก่ บทบาทตามอุดมคติ และบทบาทตามความคาดหวัง

บทบาทของพระสงฆ์ในการให้การดูแลเด็กและเยาวชนเมื่อกล่าวโดยภาพรวมแล้ว บทบาทที่มีอยู่ของพระสงฆ์นั้น มีอยู่ 2 บทบาทใหญ่ๆ คือ 1. บทบาทที่เอื้อต่อการดูแลเด็กและเยาวชน ซึ่งมี บทบาทตามอุดมคติกับบทบาทที่เป็นจริง 2. บทบาทในการให้บริการของพระสงฆ์

2.3 บทบาทที่เอื้อต่อการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชน

บทบาทตามอุดมคติ

เนื่องจากวิถีชีวิตของคนไทยตั้งแต่อดีตมา มีความผูกพันอยู่กับวัดตั้งแต่เกิดจนตาย ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น จึงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับประชาชนมีความผูกพันเหมือนกับญาติสนิทที่ต้องให้ความเคารพนับถือและเชื่อฟังในคำชี้แนะของพระสงฆ์ บทบาทของพระสงฆ์ตามอุดมคติซึ่งถือเป็นภาระหน้าที่อย่างหนึ่งของพระสงฆ์ในการให้ความช่วยเหลือประชาชน ดังที่ วิจิตร เกิดวิศิษฐ์ (2533 : 57 – 58) ได้กล่าวถึงภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ว่าพระสงฆ์มีหน้าที่สั่งสอนธรรมะ การสั่งสอนธรรมะต้องมีความรู้ แต่เนื่องจากธรรมะเป็นความรู้ที่เกี่ยวกับความดี หากผู้สอนไม่ปฏิบัติตามที่สอน ผู้เรียนก็ไม่แน่ใจว่าสิ่งนั้นจริงหรือไม่ ก็เป็นความไม่แน่นอน ความหลุดพ้นโดยไม่ปฏิบัติเป็นไปไม่ได้ การหาความรู้ก็เพื่อปฏิบัติ เมื่อรู้และปฏิบัติได้แล้วจึงสั่งสอน คนสอนก็มั่นใจในสิ่งที่ตนสอน คนเรียนก็มั่นใจในสิ่งที่เรียน พระสงฆ์จะทำหน้าที่สั่งสอนให้ได้ผลก็ต้องปฏิบัติตามที่สอนและการปฏิบัติต้องตรงตามธรรมะของพระพุทธเจ้าการปฏิบัติธรรมะของพระสงฆ์นั้นจึงควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ปฏิบัติดี คือ เป็นผู้สำรวมกาย วาจา ใจ ดำรงมั่นอยู่ในพระธรรมวินัยและธรรมะที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติ ทำให้เป็นผู้มีกิริยาอาการ สงบ ผ่องใส เยือกเย็น

2. ปฏิบัติตรง คือ ปฏิบัติตรงตามธรรมะของพระพุทธเจ้าพิจารณาธรรมทั้งหลายด้วยเหตุผล ปราศจากอคติทั้ง 4 คือ ความลำเอียงเพราะความรัก ความหลง ความโกรธ ความกลัว ปฏิบัติแต่เฉพาะสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรมไม่ปฏิบัติให้ผิดหรือเล็งจากพระธรรมวินัยด้วยกิเลสตัณหา

3. ปฏิบัติเพื่อรู้ธรรม คือ ปฏิบัติเพื่อรู้แจ้งเพื่อความหลุดพ้นจากทุกข์ปฏิบัติศีลสมาธิ ปัญญาด้วยความเพียร ด้วยขันติ มุ่งเอาความหลุดพ้นจากกิเลส สงบจากกิเลสเป็นที่ตั้ง

4. ปฏิบัติสมควรถือ ปฏิบัติทางสายกลาง ไม่ปล่อยไปตามอารมณ์หรือกิเลสไม่ปฏิบัติสุดโต่งไปข้างทรมานตนเอง คือ มีทิวที่ถูกต้อง ทั้งยังปฏิบัติตนด้วยความเพียร 4 อย่าง คือ เพียรระวังบาปไม่ให้เกิดขึ้นเพียรละบาปที่เกิดขึ้นเพียรให้กุศลเกิดขึ้นในสันดาน เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วไม่ให้เสื่อมลง

พระสงฆ์ผู้เป็นสรณะหรือที่พึ่งของประชาชนควรให้การช่วยเหลือแก่ผู้ประสบปัญหา ความทุกข์ยากเดือดร้อนเท่าที่สามารถจะทำได้ ดังเช่น ให้ธรรมะ ให้คำปรึกษาและคำแนะนำให้กำลังใจและความหวังแก่ผู้ประสบกับปัญหาความทุกข์เดือดร้อนต่าง ๆ ในวงการสังคมสงเคราะห์ผู้

ที่ประสบปัญหาชีวิตและครอบครัวอาจจะไปหานักจิตวิทยาหรือจิตแพทย์ เพื่อให้บริการปรึกษา (Counseling service) แต่ในทางพระพุทธศาสนาพระสงฆ์จำนวนมากได้ทำหน้าที่ในการให้คำปรึกษาแก่ผู้ที่ประสบปัญหาชีวิตและครอบครัว โดยใช้ธรรมในการให้การช่วยเหลือ หลายวัดได้มีการจัดตั้งชมรมหรือศูนย์ผู้สูงอายุ เพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุอยู่อย่างมีค่า มีความสุข และมีหลายวัดได้มีการปลูกพืชสมุนไพรในวัดเพื่อใช้ในการรักษาพยาบาลผู้เจ็บป่วยโดยไม่คิดมูลค่า รวมถึงรักษาผู้ติดยาเสพติดด้วย ทั้งนี้เพราะพระส่วนใหญ่ที่ให้การช่วยเหลืออยู่นั้นได้ผ่านการฝึกอบรมทั้งในด้านความรู้ในเรื่องธรรม และความรู้ด้านการพัฒนาสังคม ซึ่งจะสังเกตเห็นได้ในปัจจุบันที่มีพระนักพัฒนาตามวัดต่างๆ อยู่โดยทั่วไป จากการสำรวจของกรมการศาสนาพบว่ามีจำนวนประมาณ 5,532 รูป ที่เป็นพระนักพัฒนาสังคม และมีส่วนช่วยเหลือประเทศได้มาก

ตาราง 1 จำนวนพระภิกษุที่ทำกิจกรรมพัฒนาสังคมโดยจำแนกตามประเภทกิจกรรม

ประเภทกิจกรรม	จำนวน/รูป	ร้อยละ
พระนักเผยแผร่	5,524	45.25
พระวิปัสสนาจารย์	4,579	37.50
พระบัณฑิตอาสาพัฒนา	1,129	9.25
พระเปรียญอาสาพัฒนา	827	6.77
พระจริยานิเทศ	150	1.23
รวม	12,209	100

ที่มา : กรมการศาสนา, 2551 : ไม่ปรากฏเลขหน้า

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าพระสงฆ์จำนวนมากที่ได้ทำหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือสังคมอยู่โดยที่พระสงฆ์แต่ละประเภทที่ได้รับการอบรมจะสามารถช่วยเหลือสังคมได้ในระดับหนึ่ง เช่นการให้การอบรมสั่งสอน การให้คำแนะนำปรึกษา รวมถึงชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิตประจำวันที่ถูกต้องและเป็นสุขให้กับประชาชนโดยทั่วไปให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมที่มีปัญหาอันหลากหลายได้อย่างมีความสุข

พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ (2532 : 36) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของพระสงฆ์ในการให้ความช่วยเหลือด้านการศึกษาว่ามีอยู่ 2 ประการใหญ่ ๆ คือ

1. หน้าที่ในการแนะนำสั่งสอน คือ การให้การศึกษแก่ประชาชน เผยแพร่ธรรมแก่ประชาชน โดยเฉพาะในด้านการดำรงชีวิตที่ดีงาม ชีวิตที่ประเสริฐ ตามหลักการทางพระพุทธศาสนา เรียกว่า หน้าที่ของครู แมื่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็ได้รับการยกย่องจากบุคคลทั่วไปว่าเป็นบรมครู ซึ่งทำหน้าที่ฝึกเทศาและมนุษย์ได้อย่างไม่มีใครยิ่งกว่า เพราะพระองค์ฝึกคนธรรมดาให้กลายเป็นคนดี (กัลป์ยามชน) และกลายเป็นคนประเสริฐ (อริยชน) ในระดับสูงสุด ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นหน้าที่ของพระสงฆ์ในฐานะครู เป็นหัวหน้าที่ถาวรตลอดตั้งแต่สมัยพุทธกาลถึงปัจจุบัน

2. หน้าที่เป็นผู้ให้คำปรึกษา ให้ความรู้ความเข้าใจแก่ประชาชน โดยการให้การศึกษ ซึ่งการจัดการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับศาสนา

เมื่อพระสงฆ์ที่ได้ปฏิบัติตามบทบาทดังกล่าวตามอุดมคติย่อมส่งผลให้พระสงฆ์ได้รับการยกย่องให้เป็นทิศเบื้องบนที่ประชาชนมีความเคารพโดยฐานะทั้ง 5 คือ (พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ. 2532 : 41)

1. ด้วยกายกรรมประกอบด้วยเมตตา
2. ด้วยวจีกรรมประกอบด้วยเมตตา
3. ด้วยมโนกรรมประกอบด้วยเมตตา
4. ด้วยความเป็นผู้ไม่ปิดประตู (คือเต็มใจต้อนรับ)
5. ด้วยจัดหาอามิสทานถวาย

ด้วยเหตุที่พระสงฆ์ตั้งอยู่ในฐานะทั้ง 5 อย่างนี้ของประชาชนจึงทำให้พระสงฆ์เองต้องทำหน้าที่ซึ่งเป็นบทบาทที่สำคัญในการช่วยเหลือสังคมในระดับพื้นฐานด้านการอนุเคราะห์เด็กและเยาวชนในฐานะ 6 ประการ คือ

1. สอนให้ละเว้นจากความชั่ว
2. แนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี
3. อนุเคราะห์ด้วยน้ำใจอันงาม
4. สอนสิ่งที่ยังไม่เคยสดับเล่าเรียน
5. ชี้แจงให้เข้าใจชัดเจนในสิ่งที่สดับเล่าเรียนมาแล้ว
6. บอกทางสวรรค์ให้ (แนะนำวิธีครองชีพให้ได้รับผลดีและความสุข)

ดังนั้นเมื่อกล่าวโดยสรุปถึงบทบาทของพระสงฆ์ตามอุดมคติในการให้ความช่วยเหลือจึงออกมาในรูปลักษณะของการช่วยเหลือภายใน คือ การให้ทางใจนั่นเอง

บทบาทตามความคาดหวัง

ความคาดหวังเป็นลักษณะของความคิด หรือ ความต้องการของบุคคลซึ่งมีอยู่ 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่งคือผู้ที่ต้องกระทำในสิ่งต่าง ๆ ทั้งที่เป็นบทบาท ภาระหน้าที่ความรับผิดชอบ อีกฝ่ายหนึ่งคือผู้ที่

จะได้รับผลตอบแทนนั้น หรือภาระหน้าที่ที่ความรับผิดชอบของผู้กระทำ ซึ่งทั้งสองฝ่ายต่างมีความต้องการหรือมีความคาดหวังต่อกัน ทั้งที่ตนเองซึ่งเป็นผู้กระทำก็มีความคาดหวังในการกระทำหรือบทบาทของตน และผู้อื่นซึ่งอาจจะเป็นบุคคล กลุ่มบุคคล หรือสังคมมีความคาดหวังต่อบทบาทนั้น ด้วย ความคาดหวังตามทฤษฎีบทบาทนั้นได้มองสังคมเป็นเครือข่าย (Network) ของตำแหน่งทางสังคมหรือสถานภาพ โดยปัจเจกบุคคลเป็นผู้แสดงบทบาท แต่ละตำแหน่งจะมีความคาดหวังซึ่งความคาดหวังที่เป็นกรอบปฏิบัติของแต่ละสถานภาพมีอยู่ 3 ประการ คือ (Turner, 1986 : 412-413)

1. ความคาดหวังจากความจริงของสังคม (Expectation from the “Script”) ความคาดหวังจากความจริงของสังคมเป็นเหมือนบท (Script) ที่สามารถอ่านได้ มีบรรทัดฐาน (Norms) ระบุว่าปัจเจกบุคคลจะต้องปฏิบัติอย่างไรเพราะฉะนั้นบทคือบรรทัดฐานของสังคมที่กำหนดพฤติกรรมภายใต้เงื่อนไขต่าง ๆ กัน

2. ความคาดหวังจากผู้แสดงอื่น (Expectation from the other “Player”) ความคาดหวังจากผู้แสดงอื่นเมื่อผนวกการสร้างพฤติกรรมตามบรรทัดฐานกับความสัมพันธ์ทางสังคมเข้าด้วยกัน ทฤษฎีบทบาทให้ความสนใจความต้องการที่ผู้แสดงคนอื่นฉายออกมาในสถานการณ์ที่เกิดปฏิสัมพันธ์ อันจะเป็นพลังสำคัญทำให้การกระทำของมนุษย์ชัดเจนขึ้น หมายความว่าผู้แสดงอื่นเป็นผู้กำหนดพฤติกรรมของเพื่อนผู้แสดงด้วยตนเอง

3. ความคาดหวังจากผู้ชม (Expectation from the “Audience”) ความคาดหวังจากผู้ชม ความคาดหวังอย่างสุดท้ายมาจากผู้ชมที่มีต่อปัจเจกบุคคลผู้ยึดครองสถานภาพผู้ชมอาจจะมีจริง ๆ หรือจินตนาการขึ้นก็ได้ ความคาดหวังของผู้ชมจะเป็นคำแนะนำสำหรับแสดงพฤติกรรม หมายความว่าผู้แสดงต้องหามบทบาทตามความต้องการของผู้ชม ซึ่งเป็นกรอบการอ้างอิง หรือกลุ่มอ้างอิง (Frame of reference group)

ดังนั้น บทบาทของพระสงฆ์ตามความคาดหวังทั้งต่อตัวเองที่มีความคาดหวังต่อบทบาทของตนเองและต่อสังคมว่าจะต้องปฏิบัติตนอย่างไรจึงจะเหมาะสมที่สุดและตรงตามความต้องการของสังคมเพื่อเป็นการให้ความช่วยเหลือสังคมอันเกิดจากการปฏิบัติหน้าที่หรือบทบาทของตนเอง คือการทำหน้าที่หรือบทบาทของความเป็นพระซึ่งมีอย่างหลากหลาย เช่น บทบาทในการให้ความช่วยเหลือในการให้ที่พักอาศัย อาหารการกิน การอบรมสั่งสอน การเผยแพร่ธรรมะ การให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทาง เป็นต้น

สรุปได้ว่าบทบาทของวัดและพระสงฆ์ตามความคาดหวังนั้นเป็นลักษณะของความ ต้องการทั้งที่ตนเองที่มีความต้องการในการแสดงบทบาทหรือการปฏิบัติหน้าที่ในด้านต่าง เช่น การอบรมสั่งสอน ความคาดหวังที่มีต่อตนเองก็คือ จะอบรมสั่งสอนอย่างไรได้ประโยชน์ที่สุดและผู้ที่ได้รับ การอบรมสั่งสอนจะเป็นคนที่มีความประพฤติปฏิบัติชอบ และความคาดหวังของบุคคลอื่น

หรือสังคมที่มีความต้องการหรือความคาดหวังต่อพระสงฆ์ที่ได้ปฏิบัติหน้าที่หรือบทบาท โดยอาจจะคาดหวังว่าพระสงฆ์ควรจะปฏิบัติหน้าที่หรือบทบาทในลักษณะใด อันเป็นความต้องการของคนหมู่มากหรือสังคมที่พระสงฆ์จะให้ความช่วยเหลือได้

จากทั้งสองบทบาทดังกล่าวคือ บทบาทตามอุดมคติและบทบาทตามความคาดหวังนั้น เป็นบทบาทที่เอื้อต่อการปฏิบัติของพระสงฆ์ในการให้ความช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด ซึ่งบทบาทเหล่านี้จะเป็นส่วนสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้ปฏิบัติหน้าที่ของความเป็นพระที่จะให้ความช่วยเหลือสังคมและเป็นการแบ่งเบาภาระหน้าที่ของรัฐได้อีกระดับหนึ่ง

2.4 บทบาทตามความเป็นจริงในการให้บริการ

ในปัจจุบันจากสภาพปัญหาของสังคมที่หลากหลายขึ้นทั้งนี้เนื่องจากการขยายตัวของสังคมที่เป็นเหตุให้การเพิ่มขึ้นของประชากรที่รวดเร็วและปัญหาต่าง ๆ ก็เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นเงาตามตัว พระสงฆ์เองจึงต้องมีการพัฒนาเพื่อให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคม ฐานะและบทบาทของพระสงฆ์จึงมีเพิ่มขึ้น และเปลี่ยนแปลงจากอดีตไปบางส่วน เพราะปัญหาในอดีตไม่สลับซับซ้อนเหมือนในปัจจุบันนี้

บทบาทในการให้บริการของพระสงฆ์ในปัจจุบันจึงสามารถแยกออกได้เป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ อันได้แก่ บทบาทด้านสวัสดิการ บทบาทด้านจริยธรรม บทบาทด้านการศึกษา บทบาทด้านอาชีพ และบทบาทด้านสุขภาพอนามัย ซึ่งสามารถแยกกล่าวถึงรายละเอียดดังนี้คือ

1. ด้านสวัสดิการ

บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการช่วยเหลือด้านสวัสดิการนั้น สามารถจำแนกได้หลายประเภท อันได้แก่ (กรมการศาสนา. 2529 : 9-10)

1.1 การจัดตั้งสุขศาลา สถานอนามัย หรือโรงพยาบาลประจำหมู่บ้าน/ตำบลของรัฐภายในวัดหรือในเขตของวัด คือใช้พื้นที่ของวัดในการจัดตั้งเช่นเดียวกับการจัดตั้งสถานศึกษานอกจากนั้นแล้วยังมีการจัดสาริตการทำส้วม ช่วยกันทำหัวส้วมและสร้างส้วม นิคยาป้องกัน อหิวาต์ ปลูกฝั ขุดบ่อและขุดสระเก็บน้ำ ลอกและซ่อมแซมบ่อและสระน้ำ จัดทำร่องระบายน้ำ ฝังท่อระบายน้ำ สร้างทำนบกักเก็บน้ำที่ไหลผ่านหมู่บ้าน ซ่อมแซมสถานอนามัย จำยาแก่ประชาชนที่เจ็บป่วยและแนะนำการรักษาสุขภาพอนามัยอันเป็นการป้องกันโรค

1.2 การสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ในวัดจะเป็นของวัดโดยทางวัดจะให้ประชาชนชาวบ้านซึ่งเป็นเจ้าของวัดช่วยเหลือ ทางราชการช่วยเหลือ หรือจัดขึ้นเองโดยทางวัดดูแลเอง อาจจะใช้สถานที่สนะของวัด หรือจะสร้างขึ้นใหม่ โดยที่พระภิกษุรวมถึงสามเณรที่อยู่ภายในวัดเป็นผู้คอยดูแลรักษาและจัดการให้บริการแก่ประชาชนผู้มาใช้บริการ

1.3 การสร้างบ่อน้ำดื่ม น้ำใช้ น้ำประปาของหมู่บ้าน น้ำใช้ในการเกษตรซึ่งควรใช้สถานที่ของวัดเป็นที่จัดตั้ง ทางรัฐบาลหรือราชการจัดให้ในเบื้องต้น ประชาชนชาวบ้านช่วยกันดูแลรักษาโดยตั้งเป็นคณะกรรมการ และทางวัดได้เข้ามาช่วยเหลือดูแลด้วย

1.4 การก่อสร้างถาวรวัตถุ อันได้แก่ การสร้างถนน สะพาน ศาลา อาคารเรียน กุฏิ สร้างโรงเรียนปริยัติและสร้างที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านและห้องสมุดหมู่บ้าน

นอกจากนั้นแล้ว พระมหาณรงค์ จิตตโสภโณ (2532 : 93-100) ยังได้กล่าวถึงบทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการจัดสวัสดิการเพื่อให้บริการแก่ประชาชนซึ่งจำแนกเป็นกิจกรรมใหญ่ ๆ ได้ 2 กิจกรรมอันได้แก่

1. กิจกรรมด้านศาสนบริการ (Religious service) คือ การให้บริการภายในวัด ซึ่งได้แก่

1.1 กิจกรรมในด้านการบำรุงรักษาวัด จัดให้วัดมีแบบแปลน แผนผังที่ดี สะอาด ปลอดภัย มีต้นไม้ร่มรื่น บรรยากาศสงบร่มเย็น เป็นการจัดสิ่งแวดล้อมให้ดี เป็นที่เสื่อมใสแก่ผู้ได้เข้าไปในวัด

1.2 กิจกรรมด้านการปกครอง ทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ที่อาศัยอยู่ในวัด ได้แก่ การทำวัตรสวดมนต์ ทุกเช้าเย็น และอ่านพระวินัย การสมาทานศีล 10 ของสามเณร สวดสามเณรสิกขา และการอบรม พิเศษ ทุกวัน โทณ 7 คำ 14 คำ การอบรมศิษย์วัดและคนงานทุกวันอาทิตย์ มีการทำวัตรสวดมนต์ สมาทานศีล 5 ด้วย

1.3 กิจกรรมด้านให้การศึกษา ให้การศึกษาหรือสนับสนุนผู้ที่อยู่อาศัยในวัดได้รับการศึกษาด้านพระปริยัติธรรม และการปฏิบัติธรรม ตลอดจนถึงวิชาการเทคโนโลยีใหม่ ๆ เพื่อมีความรู้และให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้

1.4 กิจกรรมด้านสาธารณบริการในวัด ได้แก่ สถานที่ฝึกสมาธิวิปัสสนา การอบรมสั่งสอนเด็กและเยาวชน หอประชุมเอนกประสงค์ เป็นสถานที่ใช้ในการประชุม ห้องสมุดประชาชน เพื่อให้ความรู้แก่บรรพชิตและคฤหัสถ์ทั่วไป ที่พักอาศัยคนละ ได้ต้อนรับแก่ผู้มาพักเช่น พ่อแม่ของเด็กและเยาวชน เป็นต้น ศูนย์อบรมศีลธรรม หรือโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์

2. กิจกรรมด้านชุมชนบริการ

2.1 กิจกรรมของวัดที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนในเมือง ได้แก่ การปรับปรุงวัดให้มีสนามหญ้า สวนหย่อม ปลูกต้นไม้ ทำความสะอาดอยู่เสมอ มีธรรมเทศนา เปิดบริการทุกวันพระ และวันอาทิตย์ให้ประชาชนได้ฟังธรรม ปฏิบัติสมาธิวิปัสสนา ให้คำปรึกษาแก่ผู้มีทุกข์ จัดอุปสมบทหมู่หรือบรรพชาสามเณรในภาคฤดูร้อนหรือในเทศกาลเข้าพรรษา ตั้งศูนย์อบรมศีลธรรมและจริยธรรมแก่เยาวชนทั่วไป เช่น โรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ จัด

ฌาปนกิจสงเคราะห์ ช่วยเหลือผู้มีรายได้น้อย จัดหอสมุดและพิพิธภัณฑ์ รวบรวมตำราโบราณและศิลปะทางพระพุทธศาสนา และ วิชาการทั่วไป

2.2 กิจกรรมของวัดที่จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนได้แก่ กิจกรรมที่ช่วยเหลือแก้ปัญหาต่างๆ ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับความไม่รู้ (มีการศึกษาน้อย) ความจน ความเจ็บไข้ การจีปัด วัดช่วยได้โดยจัดกิจกรรมด้านการศึกษา ส่งเสริมวิชาชีพ การสนับสนุนตั้งสหกรณ์ต่าง ๆ จัดสาธารณสุขมูลฐาน อบรมจิตใจให้มีคุณธรรม ฯลฯ ดังนั้นจึงสรุปบทบาทที่สำคัญของวัดต่อชุมชนได้ว่าเป็นแหล่งกระจายข่าวให้ความรู้ใหม่ ๆ แก่ชุมชน และเป็นผู้ช่วยในการตัดสินใจ เป็นที่ปรึกษากิจการต่าง ๆ เป็นต้น บทบาทของวัดและพระสงฆ์ในการให้ช่วยเหลือประชาชนในด้านสวัสดิการนั้นจึงเป็นลักษณะของการให้ความช่วยเหลือ แบบสาธารณกุศลคือให้ใช้สถานที่ภายในวัดในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมส่วนตัวและกิจกรรมส่วนรวมที่ทุกคนสามารถมาใช้บริการ ได้ตลอดเวลาขณะเดียวกัน พระสงฆ์ยังเป็นผู้ชี้แจงหรือให้คำแนะนำในการส่งเสริมการร่วมมือกันในการพัฒนาท้องถิ่นและชุมชน โดยวัดจะเป็นศูนย์กลางในการวางแผนการพัฒนาในด้านต่าง ๆ

เมื่อกล่าวโดยสรุป บทบาทของวัดและพระสงฆ์ที่ให้ความดูแลเด็กและเยาวชนในด้านสวัสดิการจึงสามารถระบุเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้ คือ 1) การดูแลสุขภาพอนามัยให้กับเด็กและเยาวชนที่พักอยู่ในวัด 2) การให้ที่อยู่อาศัยหลับนอน และ 3) การจัดหาอาหารการกินให้กับเด็กและเยาวชนที่พักอยู่ในวัด

2. ด้านจริยธรรม

วัดและพระสงฆ์ภายในวัดสามารถที่จะทำหน้าที่ด้านการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม โดยจัดในลักษณะของกิจกรรม อันประกอบไปด้วยกิจกรรมเหล่านี้ (กรมการศาสนา. 2529 : 9-10) คือ

2.1 การจัดให้มีการทำบุญสมาทานศีล และฟังพระธรรมเทศนาทุกวัน ธรรมสวนะ หรือวันพระซึ่งเดือนหนึ่งมี 4 ครั้งเพื่อให้ชาวพุทธได้ทำบุญครบองค์แห่งบุญ คือ ทาน ศีล และภาวนา อันได้แก่ การนำภัตตาหารมาถวายพระภิกษุสามเณร เริ่มด้วยการสวดมนต์ไหว้พระ หรือทำวัดเช้า และสมาทานศีล 5 หรือ 8 ตามอัธยาศัย เมื่อพระฉันท์ภัตตาหารแล้วให้นำอาหารที่ถวายพระนั้นมาร่วมกันรับประทาน เพื่อเป็นการส่งเสริมความสามัคคี จากนั้นฟังพระธรรมเทศนาร่วมกัน อาจจะได้เจริญจิตภาวนา หรือ เข้าวิปัสสนา หรือ อุโบสถศีลร่วมกันตามอัธยาศัย กิจกรรมนี้วัดในเมืองอาจทำ ทำนองเดียวกันในวันหยุดราชการ หรือวันหยุดงานแบบสากล สำหรับประชาชนเจ้าของวัดที่เป็นข้าราชการ หรือ คนงานในโรงงานอุตสาหกรรม

2.2 การจัดให้ประชาชนบางกลุ่มได้มีโอกาสทำวัด สวดมนต์ เจริญจิตภาวนาหรือศึกษาและปฏิบัติวิปัสสนา กัมมัฏฐานที่จัดเป็นประจำหรืออาจจะมีกิจกรรมอย่างอื่นประกอบเช่นมีการสมาทานศีล ฟังพระธรรมเทศนา สนทนาธรรม ปาฐกถา บรรยายธรรม

2.3 การจัดให้มีการทำบุญตามประเพณีในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันเทศกาลท้องถิ่นและวันสำคัญของบ้านเมือง ให้ประชาชนเจ้าของวัดมาร่วมงานสวดมนต์ไหว้พระ สมาทานศีลละเว้นอบายมุขบำเพ็ญประโยชน์ร่วมกัน

2.4 การจัดให้มีการบรรพชาอุปสมบทตามประเพณีหรือการจัดให้มีการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนแก่นักเรียนหรือเด็กภายในหมู่บ้านตำบลนั้น ๆ ที่วัดแล้วให้ได้ศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยตามแบบแผนประเพณีของขณะสงฆ์อย่างจริงจังเมื่อลาสิกขาไปแล้วจะเป็นคนดีมีศีลธรรมได้ดีกว่าคนที่ไม่ได้บวชเรียนเลย

2.5 การจัดตั้งหน่วยพุทธมามกะผู้เยาว์ให้เรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์หรือจัดสอนศีลธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชนในวัดเพื่อเป็นการนำเด็ก เยาวชนและประชาชนให้เข้าใกล้หรือเข้าสู่พระพุทธศาสนา หน่วยพุทธมามกะไม่เกินระดับประถมศึกษาซึ่งจัดเป็นโรงเรียนพระพุทธศาสนาในวันอาทิตย์หรือในวันหยุดสำหรับนักเรียนในทุกระดับการสอนธรรมศึกษาเป็นการจัดสอนให้นักเรียนหรือประชาชนได้ศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมตามหลักสูตรของคณะสงฆ์และจัดให้เข้าสอบในสนามหลวงด้วยเป็นกิจกรรมที่วัดต่าง ๆ ได้จัดทำโดยพระภิกษุภายในวัดโดนมีพระสงฆ์เป็นผู้สอนด้วย

2.6 การจัดสอนกัมมัฏฐานทั้งสมถกัมมัฏฐาน และวิปัสสนากัมมัฏฐานในวันพระโดยการกำหนดเป็นประจำหรือจัดสอนในโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในวัดแก่นักเรียนนักศึกษาในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่ในวัด

2.7 การจัดกิจกรรมอย่างอื่น ๆ ที่เป็นการให้ความรู้ทางศาสนา ศีลธรรม และแนวทางการปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ซึ่งอาจจะจัดเป็นครั้งคราวเช่น การจัดเทศนา การบรรยายธรรม การปาฐกถาธรรม การแสดงนิทรรศการ ฯลฯ

พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต. 2521 : ไม่ปรากฏเลขหน้า) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ว่าบทบาทตามหน้าที่ของพระสงฆ์ก็คือ ธรรมทาน แปลว่าการให้ธรรมะ การให้ธรรมะนั้นมีความหมายกว้างมาก และคำว่าธรรมะในภาษาบาลีก็เป็นคำที่มีความหมายกว้างที่สุด แต่ถ้าแยกประเภทใหญ่ ๆ ก็มีสองอย่างคือความจริงกับความดีงามเป็นเรื่องของปัญญาอย่างหนึ่ง คุณธรรมอย่างหนึ่ง การให้ธรรมะหมายถึง การให้ความรู้ความเข้าใจและหลักแห่งความดีหรือในหลักการที่จะให้มนุษย์เข้าถึงสัจจะธรรมและได้ประสบสิ่งที่ดีงามคือทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่างๆ อย่างถูกต้องตั้งต้นแต่ความรู้ที่ลึกซึ้งสูงสุดเข้าใจในชีวิตว่าคืออะไร สภาวะที่แท้จริงของสิ่งทั้งหลาย

เป็นอย่างไร ลงมาจนถึงความเข้าใจทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับจริยธรรมในการดำรงชีวิตในแง่ของสัง
 จธรรมอย่างหนึ่ง จริยธรรมอย่างหนึ่งรวมความคือช่วยประชาชนในทางปัญญา และในทาง
 คุณธรรมอันเป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือสังคมทั้งนี้เพราะเป็นการให้การ
 ช่วยเหลือทางใจ หรืออาจจะกล่าวได้ว่าเป็นการรักษาโรคทางใจให้กับประชาชนทั้งผู้ที่เดือดร้อน มี
 ปัญหาและผู้ที่ไม่มีปัญหาอะไรแต่ต้องการหาความสงบทางใจ โดยใช้วัดเป็นสถานที่ในการปฏิบัติ
 และมีพระสงฆ์เป็นผู้แนะนำแนวทางในการปฏิบัติให้การอบรมสั่งสอนเพื่อให้คนในสังคมมี
 คุณธรรมจริยธรรม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุขเพราะไม่เบียดเบียนซึ่งกันและ
 กัน อันจะนำไปสู่สังคมที่พึงปรารถนาคือไม่มีการกดขี่ข่มเหงรังแกกัน นอกจากนี้ยังสามารถ
 ประพฤติตนได้เหมาะสมคือรู้จักหน้าที่ ความรับผิดชอบรวมถึงจิตสำนึกในการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับ
 ผู้อื่นเป็นต้น

ในด้านจริยธรรมนั้นบทบาทของพระสงฆ์ที่มีส่วนช่วยเหลือเด็กและเยาวชนที่พักอาศัย
 อยู่ในวัดเมื่อกล่าวโดยสรุปจึงเป็นลักษณะของการว่ากล่าวตักเตือนในสิ่งที่ไม่ควรประพฤติปฏิบัติ
 และแนะนำสั่งสอนในสิ่งที่ดีควรประพฤติปฏิบัติเพื่อให้รู้ว่าสิ่งไหนดีงาม ถูกต้อง สิ่งไหนไม่ดีก็จะได้
 ละเว้น ไม่ควรประพฤติ นอกจากนั้นแล้ว ยังเสนอแนะแนวทางในการบำเพ็ญตนเพื่อประโยชน์
 ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัวเป็นต้น

3. ด้านการศึกษา

วัดและพระสงฆ์เป็นสถานที่ ๆ ให้ความช่วยเหลือให้การบริการตามความจำเป็นและตาม
 ความต้องการของประชาชนอยู่เสมอ นับได้ว่าสถาบันศาสนาได้มีการช่วยแก้ปัญหาสังคมซึ่งเป็น
 ปัญหาของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งในแถบชนบทซึ่งเป็นที่รวมของคนส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นคนที่มี
 ฐานะยากจนจึงทำให้มีปัญหาต่าง ๆ มากมายวัดจึงเป็นสถาบันหนึ่งที่ได้ให้ความช่วยเหลือ
 โดยเฉพาะในการศึกษา วัดเป็นสถานสงเคราะห์ทางการศึกษาแก่คนที่ด้อยโอกาสทางการศึกษาวัด
 จึงเป็นช่องทางการศึกษาของผู้ด้อยโอกาสของสังคมในเมื่อเด็กเป็นจำนวนมากในชนบทเข้าไม่ถึง
 บริการการศึกษาของรัฐแล้วแต่ใจรักที่จะเรียนหนังสือต่อ ก็ไปอยู่วัดบ้างบรรพชาเป็นสามเณรหรือ
 บวชเป็นพระ บ้างก็อาศัยวัดเป็นศิษย์วัดเพื่อเรียนหนังสือ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัดในกรุงเทพฯ เป็นศูนย์
 รวมทางการศึกษาจึงทำให้เด็กและเยาวชนที่มีฐานะยากจนมาพักอาศัยอยู่ในวัดเพื่อเรียนหนังสือเป็น
 จำนวนมาก

ขณะที่ในสมัยก่อนยังไม่มีโรงเรียนการเรียนหนังสือจึงมีอยู่ในวัดหรือขุนนางเจ้านาย การ
 เรียนในวัดนั้นก็ใช้ว่าจะมีอยู่ทุกวัด เพราะพระสงฆ์ที่ทรงความรู้มีไม่มากนักการสอนหนังสือเป็น
 เรื่องของการเอาบุญสอนด้วยความสมัครใจและสอนลูกศิษย์ได้คราวละ 4-5 คนเท่านั้นไม่สามารถ
 สอนมากกว่านี้ได้คือเรียงตัวเข้ามาต่อทีละคน ใครปัญหาที่บ่ท่านก็ต่อให้แต่น้อยใครปัญหาไวกี่ต่อ

ให้มาก ต่อให้คือเขียนต้นฉบับให้แล้ว ลูกศิษย์ก็เอาไปเขียนตามหรืออาจจดจำแม่นยำตายตัวได้หรือ
 ลบแม่แบบเขียนใหม่ได้จึงต่อให้ใหม่สูงขึ้นไปอีก

เมื่อพ่อแม่เด็กประสงค์จะฝากลูกเข้าเรียนหนังสือกับพระสงฆ์องค์ใดก็ไปติดต่อกับท่าน
 ไว้ก่อนพอถึงวันดีก็นับเป็นศุภโชคก็นำลูกไปฝากพระพร้อมทั้งดอกไม้ธูปเทียนเป็นเครื่องสักการะ
 เป็นการขึ้นครูหรือไหว้ครูเพื่อเป็นสวัสดิมงคลแก่ตัวเด็ก สถานที่เรียนตามปกติได้แก่ หอสมุดมนต์
 หอฉันท์ หรือระเบียบกฤติ เวลาเรียนเริ่มแต่เช้าเมื่อพระฉันท์เช้าเสร็จแล้วก็สอนหนังสือไปหยุดเรียน
 เอาตอนใกล้เพลเพื่อลูกศิษย์จะได้จัดสถานที่และเตรียมอาหารสำหรับพระฉันท์เพล เมื่อฉันท์เพล
 เสร็จแล้วโดยมากพระอาจารย์มักจะจำวัดปล่อยให้ลูกศิษย์ท่องอ่านและหัดเขียนหนังสือของตนไป
 ตามลำพัง การเขียนรวมกันหลายคนไม่ได้แบ่งเป็นชั้นเหมือนปัจจุบัน ใครเรียนได้แค่ไหนก็ท่อง
 ของตนไปเสียงดังปนกันไปหมด พอประมาณบ่าย 3 หรือบ่าย 4 โมง อาจารย์ตื่นจากจำวัดและไป
 สรงน้ำเสร็จแล้วก็มาสอบลูกศิษย์ว่าคนใดเรียนหนังสือจำหรือเขียนได้ถึงไหนถ้าเห็นเรียนได้แล้วก็
 ต่อให้พอถึงเวลาเย็นก่อนจะกลับบ้านพวกเด็กจะพากันไปเก็บดอกไม้เอาผ้าขาวม้าสไบเฉียง นำ
 ดอกไม้มาถวายอาจารย์ และกราบลงไหว้อาจารย์ต่อหนังสือจนกระทั่งค่ำจึงกลับบ้าน
 (กระทรวงศึกษาธิการ. 2525 : 8)

ชัชวาล ศรีจันทร์โครต (2535 : 86) ได้ให้ทัศนะ ถึงการให้ความช่วยเหลือในด้านการศึกษา
 ของพระสงฆ์ว่าควรประกอบด้วยประเด็นดังต่อไปนี้คือ

1. ต้องให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้เรียน ทั้งด้านสติปัญญา จิตใจ และแนะแนว
2. ต้องอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้เรียนที่ขาดแคลนปัจจัย 4
3. ต้องช่วยรักษาพยาบาลผู้เรียนที่ได้รับความเจ็บป่วยจนทุเลาและหายขาด
4. สงเคราะห์ด้วยหน้าที่การงานรับผิดชอบถึงขั้นฝากงาน หรือหางานให้ทำ
5. สงเคราะห์และปฏิบัติต่อผู้เรียนทุกคน ด้วยความเมตตาเสมอกัน

การศึกษาของไทยแต่เดิมนั้นมีจุดเริ่มต้นมาจากวัด มีพระสงฆ์เป็นผู้อบรมจริยธรรมต่างๆ
 แล้วค่อย ๆ พัฒนาขึ้นมาจนแทรกวิชาความรู้ต่าง ๆ เข้ามามากมาย ต่อมาได้มีการจัดตั้งโรงเรียน
 ขึ้นมา จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันขั้นต้นในการให้การศึกษาของประเทศไทย แม้ใน
 ปัจจุบันพระพุทธศาสนามีหน้าที่ในด้านการศึกษา เช่น มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย มหามกุฏราช
 วิทยาลัย โรงเรียนพุทธศาสนาต่างๆ สถาบันเหล่านี้เป็นสถาบันที่ให้การศึกษาทางด้าน
 พระพุทธศาสนาทั้งรพระสงฆ์และบุคคลทั่วไป เมื่อพระสงฆ์ได้รับกานศึกษาจนจบหลักสูตรแล้วก็
 จะเป็นผู้เผยแพร่ให้กับประชาชน

ในด้านการศึกษาอบรม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยก่อน สถาบันพระพุทธศาสนาเป็น
 สถาบันแห่งเดียวที่ให้การศึกษาแก่ประชาชน ทำให้ผู้ชายไทยส่วนมากอ่านออกเขียนได้ มิฉะนั้น

แล้วประชาชนเกือบทั่วประเทศจะกลายเป็นผู้ไม่รู้หนังสือไปทีเดียว รัฐบาลของเราเพิ่งจะยื่นมือเข้ามาจัดการศึกษาให้ประชาชน เมื่อประมาณหนึ่งศตวรรษมานี้เอง ถึงกระนั้นในระยะต้น ๆ เรายังมีพระสงฆ์ทำหน้าที่ครู และมีวัดเป็นโรงเรียนอยู่เช่นเดิม แม้ในปัจจุบันยังมีโรงเรียนอยู่ในวัดเป็นจำนวนไม่น้อย อาจกล่าวได้ว่านอกจากสถาบันนี้จะมีส่วนช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนครูและโรงเรียนแล้ว ดังนั้นทั้งวัดและพระสงฆ์เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่ง ที่ช่วยให้การขยายโครงการการศึกษาของชาติในระยะต่อมาบรรลุผลสำเร็จ จนเป็นที่น่าพอใจเป็นอย่างยิ่ง ในขณะที่เดียวกันการที่คนไทยมีประเพณีส่งเด็กผู้ชายไปเป็นศิษย์วัดหรือบวชเป็นสามเณร และการที่คนไทยเข้ารับการการศึกษาที่วัดนั่นเอง ย่อมมีส่วนทำให้คนไทยเหล่านั้นได้รับการอบรมสั่งสอน ให้ความรู้ในเรื่องหลักธรรมศาสนาและผู้มีศีลธรรมอันดีงาม ความสำคัญข้อนี้จะเห็นได้จากกรที่ทางการกำหนดให้ มีหลักสูตรจริยศึกษาขึ้นมา ซึ่งเป็นเรื่องของการศึกษาเกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาเป็นส่วนใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มเด็กและเยาวชน (ทินพันธ์ นาคะตะ. 2543 : 16)

คณินนิตย์ จันทบุตร (2530 : 53-54) ได้กล่าวถึงบทบาทในด้านการศึกษาของพระสงฆ์ว่า ในการจักสอนศาสนาศึกษาแก่เด็กและประชาชนนั้น ได้แก่ การสอนศีลธรรมในสถานศึกษาต่างๆ การสอนธรรมศึกษาแก่นักเรียนและประชาชน การจัดตั้งหน่วยพุทธมาฆะกะผู้เยาว์ในวัด ในหมู่บ้านภายในตำบล การจัดตั้งและดำเนินการ โรงเรียนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ การจัดตั้งห้องสมุดในวัด การจัดตั้งโรงมหรสพทางวิญญูณ การจัดตั้งและดำเนินการ สำนักวิปัสสนาต่างๆ งานเหล่านี้ล้วนชักนำเด็กและประชาชนให้ได้ศึกษาเล่าเรียนและปฏิบัติตนตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นการวางพื้นฐานสร้างคุณภาพของพลเมืองต่อไป

วัดและพระสงฆ์กับการศึกษาจึงเป็นของคู่กันมาโดยตลอดแม้ในปัจจุบันการให้ความช่วยเหลือในด้านการส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชนก็ยังคงดำรงอยู่ เช่น การให้ที่พักอาศัยกับผู้ที่มาเรียนให้ทุนการศึกษา สอนพิเศษในวิชาที่พระสงฆ์บางรูปมีความถนัด นอกจากนั้นยังสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบทบาทของวัด และพระสงฆ์ในการส่งเสริมการศึกษานั้นในปัจจุบันจึงมีโรงเรียนพระปริยัติธรรมทั้งแผนกสามัญ และแผนกบาลีเพื่อให้โอกาสแก่ผู้ที่มีฐานะยากจนได้มีโอกาสได้รับการศึกษาอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง เพราะมีอยู่โดยทั่วไป ซึ่งพระเป็นผู้จัดการและรัฐเป็นผู้ให้การสนับสนุนในเรื่องของเงินทุนหรืองบประมาณ

บทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือเด็กและเยาวชนในด้านการศึกษา เมื่อกกล่าวโดยสรุป พระสงฆ์จะมีบทบาทมากในการแนะนำสถานศึกษา การปฏิบัติตนในการศึกษาเล่าเรียนวิธีการเรียนให้ประสบผลสำเร็จ และการกระตุ้นให้เด็กและเยาวชนมีจิตสำนึกในการเรียนรู้เพื่อให้ได้นำความรู้ไปใช้ในทางที่ถูกต้องต่อไป

4. ด้านอาชีพ

นับตั้งแต่อดีตบทบาทของพระสงฆ์ในการช่วยเหลือด้านอาชีพแก่ประชาชน ซึ่งสามารถพบได้จากงานศิลปกรรมต่าง ๆ ที่มีการสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน ตั้งแต่การสร้างบ้าน งานด้านจิตรกรรม ศิลปะเหล่านั้นส่วนใหญ่มาจากวัด ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้ถ่ายทอดและรักษามาจนถึงปัจจุบันเป็นเหตุให้บทบาทในด้านการช่วยเหลือด้านอาชีพของพระสงฆ์ยังคงดำรงอยู่ ดังเช่นพระสงฆ์ได้จัดทำโครงการต่าง ๆ อันได้แก่โครงการเวทีบำเพ็ญประโยชน์ของมูลนิธิวัดสวนแก้ว โดยได้จัดเป็นศูนย์ฝึกอาชีพให้แก่ผู้ที่เข้ามาพักอาศัยและผู้สนใจแต่มีฐานะยากจนให้มีโอกาสเข้ารับการฝึกอาชีพจากทั้งองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชน โดยไม่คิดค่าเรียนเป็นลักษณะของการบริการให้ฟรี ๆ เป็นการฝึกอาชีพพระยะสั้นที่มีคุณภาพและประสิทธิผลจนได้รับมอบฉันทบัตรเป็นใบเบิกทางเปลี่ยนวิทยฐานะจากกรรมกรเป็นช่าง เพิ่มรายได้ เพิ่มคุณภาพชีวิตให้เป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป อาชีพที่ฝึกอบรมอันได้แก่ ช่างไม้ ช่างเหล็ก ช่างเชื่อม เป็นต้น ทางมูลนิธิวัดสวนแก้วได้รับการสนับสนุนจากกรมประชาสัมพันธ์ กรมอาชีวศึกษา กรมแรงงาน และกระทรวงศึกษาธิการ โดยโครงการนี้มีสมาชิกประมาณปีละ 1,000-3,000 คน (ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร. 2534 : 45-47)

นอกจากนั้นแล้วบทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลด้านอาชีพให้กับประชาชนโดยได้มีการส่งเสริมทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งเป็นลักษณะของการส่งเสริมให้มีการจัดโรงเรียนอาชีพขึ้นภายในวัดโดยใช้สถานที่ของวัด รวมถึงอาคาร ศาลาของวัดในการเรียนการสอน เช่น โรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร (กาญจนสิงหาสน์ อุปถัมภ์) ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณวัดกาญจนสิงหาสน์ ซอยจรัญสนิทวงศ์ 35 แขวงซ่งพระ เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร ซึ่งได้รับความอนุเคราะห์จากวัดกาญจนสิงหาสน์ (วัดทอง) ให้ที่ดินปลูกสร้างจึงได้ใช้ชื่อว่า โรงเรียนฝึกอาชีพกรุงเทพมหานคร

พระมหาอรณชัย สกลสุภาภรณ์ (2542 : 45-46) ได้สรุปถึงบทบาทในการช่วยเหลือด้านอาชีพของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ได้มีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการจัดการอบรม ฝึกหัดให้ชาวบ้านประกอบงานด้านอาชีพ เช่น จัดโครงการเกษตรเพื่อการบริโภค โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีผลผลิตสำหรับการบริโภค ในชุมชน ส่งเสริมให้มีการปลูกพืชผักในฤดูแล้ง จัดหาพืชพันธุ์ พันธุ์ไม้ปลูกเพื่อการบริโภค ในกรณีที่หมู่บ้านปลูกพืชเศรษฐกิจ พระสงฆ์จะเป็นผู้ประสานในการฝึกอบรมให้เข้าใจในเรื่องพืชนั้น ๆ และการศึกษาดูงานนอกหมู่บ้าน ตลอดจนการจัดหาเอกสารคู่มือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและสนับสนุนให้มีการฝึกหัดงานอาชีพในวัด เช่น การอบรมวิชาแพทย์แผนโบราณเพื่อเพิ่มรายได้ เพิ่มคุณภาพชีวิตให้เป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไป มีวิชาช่างไม้ ช่างปูน ช่างเหล็ก ช่างเชื่อม ซึ่งพระสงฆ์ได้รับการศึกษามาแต่อดีตและถ่ายทอดให้กับชาวบ้านมาตั้งแต่โบราณจนกระทั่งถึงปัจจุบันได้สนับสนุนหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนให้เข้ามาอบรมวิชาชีพแก่

ชาวบ้าน โดยใช้สถานที่ของวัดเป็นที่ทำการฝึกอบรมหรือให้การสนับสนุนด้านเงินทุน ด้านการให้คำแนะนำปรึกษาแก่คนในชุมชนหรือหน่วยงานของรัฐ และเอกชนที่เข้ามาใช้พื้นที่วัดนั้น

เมื่อก้าวโดยสรุป บทบาทของพระสงฆ์ในการให้ความช่วยเหลือในด้านอาชีพให้กับประชาชนนั้นส่วนใหญ่จึงเป็นลักษณะของการให้ความช่วยเหลือที่เป็นการส่งเสริม สนับสนุนให้มีการจัดฝึกอบรมแนะนำอาชีพให้กับประชาชนโดยวัดและอำนวยความสะดวกทั้งในด้านสถานที่ บุคลากร เอกสาร วัสดุอุปกรณ์ รวมถึงสื่อต่าง ๆ จะใช้ในการฝึกอบรมหรือถ่ายทอดความรู้ดังนั้นวัดในปัจจุบัน โดยเฉพาะวัดในเขตกรุงเทพมหานคร ได้เปิดให้มีการจัดโรงเรียนฝึกอาชีพ กรุงเทพมหานครขึ้นในวัดหลายแห่งซึ่งอาจจะมีลักษณะเนื้อหาวิชาชีพที่แตกต่างกันไปตามความสามารถและความพร้อมของแต่ละวัดที่จะจัดโดยไม่คิดค่าบริการใด ๆ เป็นการช่วยเหลือฟรี ๆ เพื่อให้ประชาชนได้นำวิชาชีพไปประกอบอาชีพได้โดยมีวุฒิบัตรมอบไว้เป็นหลักฐานรับรองวิทยฐานะเพื่อเป็นการยืนยันวิชาชีพที่จบออกไป เด็กและเยาวชนที่พักอยู่ในวัดแล้วจึงมีโอกาสมากที่จะได้รับความรู้ในด้านอาชีพที่จัดขึ้นภายในวัด โดยพระสงฆ์จะเป็นผู้แนะนำอาชีพที่เหมาะสมให้กับเด็กและเยาวชน เพื่อจะได้รับไปประกอบอาชีพต่อไป

5. ด้านสุขภาพอนามัย

ในปัจจุบันคนไทยโดยทั่วไปได้เรียนรู้วิชาการจากตะวันตกเป็นอันมาก และเข้าใจว่าสิ่งที่ตนได้เรียนรู้จากตะวันตกนั้นเป็นความรู้ที่ก้าวหน้าพัฒนา ทันสมัยและเป็นเครื่องแสดงความเจริญระดับสูง เห็นคำเทศนาสั่งสอนของพระสงฆ์เป็นเรื่องล้าสมัย ไม่ทันสมัยอันเปลี่ยนแปลง ทำให้เกิดอุปสรรคในการเรียนรู้พุทธธรรมจากพระสงฆ์ พระสงฆ์ในปัจจุบันจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงบทบาทของตนเองให้มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรมที่ถูกต้อง และไม่สนับสนุนความคิดและความเชื่ออันขัดแย้งกับหลักวิทยาศาสตร์ เช่น เรื่องลี้ลับ และยาผีบอก เป็นต้น

แม้รัฐจะดำเนินนโยบายต่อต้านวิถีชีวิตที่ดงามไร้เหตุผลและขาดความปลอดภัยของประชาชน เช่น การฝากชีวิตไว้กับยาผีบอกก็ตาม แต่รัฐก็มิได้ล้มล้างรูปแบบและคุณค่าของชีวิตแบบพื้นบ้านเสียทั้งหมดความรู้แพทย์โบราณและยาสมุนไพรที่มีสรรพคุณสามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และไม่เป็นอันตรายต่อผู้ใช้ ได้รับการอนุรักษ์จากรัฐเป็นอย่างดี พระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์หลายพระองค์ได้ทรงสนับสนุนให้มีการรวบรวมตำราแพทย์แผนโบราณและตำรายาสมุนไพรเก็บไว้ในที่ต่าง ๆ เช่น ในพิพิธภัณฑสถานและห้องสมุด นอกจากนั้นยังเผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้รู้ตามวัดสำคัญๆ ทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้แนะนำสั่งสอน ทั้งนี้ เนื่องจากรัฐได้เล็งเห็นคุณค่าของการรักษาพยาบาลและตำรับยาพื้นบ้านและยอมรับว่าพระสงฆ์เป็นผู้มีความรู้ความสามารถในการช่วยเหลือชาวบ้านอย่างได้ผล

ในปัจจุบันพระสงฆ์ได้ทำงานสังคมสงเคราะห์ชาวบ้านในทางการแพทย์หลายรูปเช่น พระครูวิจิตร ฐัญญกุล เจ้าอาวาสวัดม่วงแก้ว ต. ผิงบอ อ. หนองเสือ จ. ปทุมธานี ท่านได้ผ่านโครงการฝึกอบรมหมอพระที่วัดสามพระยา กรุงเทพมหานคร ทำให้ท่านได้เข้าใจถึงการวินิจฉัยโรค การใช้เครื่องมือแพทย์และการห่าเชื้อโรค และได้ทำการรักษาพยาบาลผู้ป่วยซึ่งไม่สามารถพึ่งบริการจากรัฐได้โดยทั่วไป พระครูวิจิตสามารถรักษาโรคที่ไม่ร้ายแรงตามวิธีการสมัยใหม่ได้ เช่น โรคต่อมทอมซิลอักเสบ ไข้ทับกระดูก ไข้หวัดและหืด เป็นต้น ยาที่ใช้มีทั้งยาสมัยใหม่ เช่น แอสไพริน พาราเซตามอล และยาสมุนไพร เช่น รางจืด ซึ่งมีสรรพคุณใช้แก้ไข้และแผลไฟไหม้ โคลกกระสุนใช้รักษาโรคท้อปัสสาวะอักเสบ ยาสมุนไพรเหล่านี้ท่านเป็นผู้ผสมเองและการรักษานั้น ท่านไม่ได้คิดค่าตอบแทนแต่อย่างใด (ภัทรพร สิริกาญจน. 2532 : 43-44)

เมื่อก้าวโดยสรุปถึงบทบาทของพระสงฆ์ที่เด่นชัดในปัจจุบันในด้านสุขภาพอนามัย ได้แก่ การส่งเสริมให้รู้จักการใช้ประโยชน์จากพืชสมุนไพรพื้นบ้านที่สำคัญและสามารถนำมาใช้ใน ชีวิตประจำวันได้เป็นอย่างดี เช่น รางจืด บอระเพ็ด เป็นต้น ส่งเสริมให้รู้จักการรักษาดูแลร่างกาย ให้ถูกสุขลักษณะนอกจากนั้นแล้วพระสงฆ์ยังมีส่วนอย่างยิ่งต่อเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด ต่อการดำรงชีวิตที่ปลอดภัยจากโรคภัยไข้เจ็บ โดยการคัดเตือนในเรื่องการดูแลตัวเองที่ดี เป็นต้น

3. ทฤษฎีเกี่ยวกับการเรียนรู้และทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

ทฤษฎีการเรียนรู้และทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ทั้ง 2 ทฤษฎีนี้มีความสัมพันธ์กัน ในลักษณะที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งการได้เห็นและ ได้สัมผัสอันเกิดจากการปฏิบัติของบุคคล 2 ฝ่าย ฝ่ายหนึ่ง คือ พระสงฆ์ที่มีการปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ และอีกฝ่ายหนึ่งที่ได้เห็นความประพฤติของพระสงฆ์ที่ดีงาม และได้รับคำสั่งสอนที่ดีงามจาก พระสงฆ์ย่อมทำให้เกิดการเรียนรู้จากการได้เห็น และได้ฟังคำสั่งสอนของพระสงฆ์ ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ ๆ และเป็นความดี โดยหลักการของทฤษฎีการเรียนรู้เชื่อว่าพฤติกรรมต่าง ๆ สามารถแก้ไขปรับปรุง ได้ด้วยกระบวนการเรียนรู้ใหม่ ๆ ที่ดีและเหมาะสมกว่า ซึ่งทำได้โดยวิธีให้เขาเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ ดีกว่าและลืมสิ่งเก่า ๆ ที่ไม่พึงปรารถนา (New learning unlearning หรือ Relearning) นอกจากนี้ ทฤษฎีการรู้นั้นยังมีเงื่อนไข (Conditioning) เช่น การให้รางวัลหรือการลงโทษ (Reward and punishment) สำหรับการปฏิบัติอันเกิดจากการเรียนรู้ (นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์. 2540 : 18-19)

ฉะนั้นการเรียนรู้สิ่งใหม่ ๆ ที่ได้จากการได้เห็น ได้ฟังสิ่งที่ได้อบรมสั่งสอน ย่อมทำให้เด็ก และเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัดได้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เพราะโดยปกตินั้น ตามความเชื่อของคนโดยทั่วไป จะมองว่าพระสงฆ์เป็นผู้ที่ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ อยู่ในความเลื่อมใส

ศรัทธาแก่ประชาชนทั่วไป จึงทำให้การอบรมสั่งสอนรวมถึงการชี้แนะของพระสงฆ์ได้รับความเชื่อถือและมั่นใจแล้วสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างสนิทใจ

ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ดังได้กล่าวแล้วว่าทฤษฎีการเรียนรู้และทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมีความสัมพันธ์ ซึ่งโดยพื้นฐานแล้วทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมมีพื้นฐานมาจากการเรียนรู้ในกลุ่มทฤษฎีการวางเงื่อนไข (Conditioning theory)

แนวคิดพื้นฐานของทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม (วันทนีย์ วาลิกะสิน และคณะ. 2541 : 73-75) มีดังนี้คือ

1. การพิจารณาพฤติกรรมตอบสนองที่สังเกตได้ (Observable response) ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมสนใจการตอบสนองสิ่งเร้าของมนุษย์ที่สามารถสังเกตเห็นได้ ซึ่งเป็นการมองมนุษย์อย่างกว้างขวางทั้งนี้เพราะทุกพฤติกรรมไม่ว่าจะเป็น “พฤติกรรมการนึกคิด” การแสดงอารมณ์ความรู้สึกล้วนเป็นพฤติกรรมที่สามารถสังเกตเห็นได้ เช่นเดียวกับพฤติกรรมการเคลื่อนไหวของมนุษย์

2. การจำแนกพฤติกรรมที่พบ พฤติกรรมโดยส่วนใหญ่สามารถจำแนกได้ 2 ประเภทใหญ่ คือ

พฤติกรรมที่อินทรีย์หรือบุคคลนั้นเป็นผู้กระทำเอง (Operant behavior) ซึ่งรวมถึงการยึดหลักเหตุผลของระบบกล้ามเนื้อ และระบบกระดูก การพูด การเดิน การเคลื่อนไหว การนึกคิดต่าง ๆ เป็นต้น ซึ่งบางครั้งเรียกว่า “Voluntary behavior”

พฤติกรรมบุคคลหรืออินทรีย์ตอบสนองสิ่งเร้า (Respondent behavior) ซึ่งรวมไปถึงการทำงานของต่อมต่าง ๆ และกล้ามเนื้อเรียบในร่างกาย บางครั้งเรียกว่า (Involuntary behavior)

โดยปกติแล้ว พฤติกรรมที่เกิดจากการกระทำเอง (Operant) นั้นจะถูกควบคุมโดยสิ่งแวดล้อม นั่นก็คือเมื่อเด็กและเยาวชนอยู่ในสภาพแวดล้อมเช่นไร ย่อมได้รับอิทธิพลเช่นนั้นในการประพฤติและปฏิบัติตนหรือการแสดงพฤติกรรมออกมา ในขณะที่พฤติกรรมตอบสนอง (Respondent) จะถูกควบคุมโดยตรงจากสิ่งเร้าหรือกระตุ้น นั่นก็คือการได้รับคำแนะนำสั่งสอนหรือการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ตั้งไว้ ย่อมจะทำให้เด็กและเยาวชนประสบความสำเร็จอันเกิดจากการปฏิบัติตน ซึ่งจะได้รับคำชมเชยบ้างรางวัลบ้าง เป็นต้น

3. การสร้างเงื่อนไข

เงื่อนไขทำหน้าที่เป็นสิ่งเร้า อันเป็นสาเหตุของการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมต่าง ๆ ซึ่งในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมนั้นขึ้นอยู่กับเงื่อนไขที่ได้ตั้งไว้ ในที่พระสงฆ์เป็นผู้สร้างเงื่อนไขให้กับเด็กและเยาวชนโดยการให้ประพฤติปฏิบัติตามคำแนะนำ โดยผลที่ได้รับคือความสุขและความสำเร็จอย่างของเด็กและเยาวชนคาดหวังหรือต้องการ

4. การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมเฉพาะที่ชัดเจน

ทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมประกอบได้ด้วยหลาย ๆ เทคนิควิธีแต่โดยทั่วไปจะมีกระบวนการดำเนินในลักษณะดังนี้คือ

4.1 ในขั้นเป็นการตัดสินใจว่า ใครบ้างเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม จะเริ่มต้นที่จุดใด เมื่อใด ซึ่งในที่นี้พระสงฆ์เป็นผู้ปกครองของเด็กและเยาวชน จึงเป็นผู้ตัดสินใจว่าพฤติกรรมใดบ้างที่ต้องเปลี่ยนแปลงให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนนั้นแต่ละคนไม่เหมือนกัน ทั้งนี้เพราะพื้นฐานการเลี้ยงดูที่แตกต่างกัน ซึ่งยากที่จะตัดสินใจในทันทีในการที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จึงต้องใช้เวลาในการพิจารณาพฤติกรรมของเด็กและเยาวชน

4.2 การกำหนดเงื่อนไขในการปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ซึ่งในการจะกำหนดเงื่อนไขการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมทั้งสองฝ่ายต้องการติดต่อสื่อสารที่แน่นอน ชัดเจนและต่อเนื่องโดยต้องมีการสังเกตรับรู้ความรู้สึกอย่างใกล้ชิด

4.3 การวิเคราะห์ประเมินการณ์ หลังจากได้มีการพิจารณาพฤติกรรมในเบื้องต้นของเด็กและเยาวชนแล้ว พระสงฆ์จะมีการกำหนดเงื่อนไขของการประพฤติปฏิบัติให้กับเด็กและเยาวชนได้ปฏิบัติ เมื่อมีเงื่อนไขเข้าควบคุมแล้วโดยมีสิ่งเร้าประกอบ ทั้งการลงโทษและการให้รางวัล อันเป็นเหตุให้พฤติกรรมของเด็กและเยาวชนเปลี่ยนไปในทางที่ต้องการหรือพฤติกรรมที่พึงประสงค์ ซึ่งได้จากการประเมินโดยการสังเกตพฤติกรรมต่าง ๆ ที่แสดงออกมา เป็นต้น

สรุปทฤษฎีการเรียนรู้และทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมนั้น เป็นทฤษฎีที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดทั้งนี้เพราะพฤติกรรมต่าง ๆ จากการปฏิบัติ เกิดจากการได้เรียนรู้โดยกระบวนการวางเงื่อนไข พฤติกรรมนั้นเป็นไปตามหลักการหรือกฎเกณฑ์ในเรื่องของการเรียนรู้และการวางเงื่อนไข และพฤติกรรมต่างดังกล่าวสามารถปรับเปลี่ยนได้ โดยใช้หลักการเรียนรู้และการปรับเปลี่ยนอย่างระมัดระวัง

จากทฤษฎีการเรียนรู้และทฤษฎีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมซึ่งมีผลอย่างยิ่งต่อการให้ความดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด ทั้งนี้เพราะการจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนที่ไม่เหมาะสมได้นั้น จะต้องให้เด็กและเยาวชนเกิดการเรียนรู้พฤติกรรมที่เหมาะสมและไม่เหมาะสมก่อน รวมถึงการชี้ให้เห็นถึงโทษอันเกิดจากการประพฤติไม่เหมาะสม และชี้ให้เห็นถึงคุณของการประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงามเหมาะสมให้กับเด็กและเยาวชนได้รับรู้ และในความเชื่อที่ว่าพระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ หากเด็กและเยาวชนได้รับการอบรมสั่งสอนจากพระสงฆ์ในเรื่องของการประพฤติปฏิบัติย่อมทำให้เด็กและเยาวชนได้รับการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมที่พึงประสงค์เพราะพระสงฆ์ได้เป็นแบบอย่างของความประพฤติที่เหมาะสมดีงามให้กับเด็กและเยาวชน

4. แนวคิดเกี่ยวกับการสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือ

งานด้านสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือเป็นลักษณะของการสร้างกุศลตามความเชื่อในทางศาสนา โดยเฉพาะศาสนาพุทธซึ่งสอนให้ทุกคนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยเฉพาะผู้ที่ตกทุกข์ได้ยากหรือประสบกับความเดือดร้อนโดยไม่ต้องอาศัยทักษะหรือทฤษฎีในการให้ความช่วยเหลือมากนักแต่ในทางวิชาการได้มีผู้ให้ความหมายของงานสงเคราะห์ไว้หลายท่านซึ่งเป็นคำจำกัดความที่อาศัยหลักการ ทฤษฎีอันได้แก่

วันทีนีย์ วาสิกะสิน และคณะ (2541 : 34) ซึ่งเป็นผู้ให้กำเนิดงานสังคมสงเคราะห์เฉพาะรายได้ให้ความหมายของงานสังคมสงเคราะห์ว่า “เป็นศิลปะแห่งการให้ความช่วยเหลือและเป็นการใช้สามัญสำนึกในสถานการณ์ที่ไม่สามัญ”

นงลักษณ์ เทพสวัสดิ์ (2540 : 18-19 ; อ้างถึงใน จิราลักษณ์ จงสถิตมัน. 2535 : 37) ให้คำจำกัดความว่า “การสังคมสงเคราะห์เป็นศาสตร์เป็นศิลป์ และเป็นวิชาชีพในอันที่จะดำเนินการเพื่อป้องกันและแก้ไขช่วยเหลือผู้ที่ประสบความเดือดร้อนต่าง ๆ ซึ่งไม่สามารถช่วยตนเองได้ให้มีส่วนในการแก้ไขปัญหาของตนเองต่อไป ทั้งนี้โดยการนำเอาทรัพยากรมาประยุกต์ใช้เพื่อช่วยบรรเทาความต้องการและปัญหาของทั้งเอกชน กลุ่มชน และชุมชน โดยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ ช่วยเขาเพื่อให้เขาช่วยตนเองได้

ศรีทัตติม พานิชพันธุ์ (2539 : 15 ; อ้างถึงใน จิราลักษณ์ จงสถิตมัน. 2535 : 37) ให้คำนิยามไว้ว่า “สังคมสงเคราะห์เป็นวิธีการที่ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดบริการสังคมประเภทต่าง ๆ โดยตรงให้แก่บุคคล กลุ่ม และชุมชน ซึ่งประสบปัญหาความเดือดร้อนจนไม่สามารถช่วยตนเองได้ในระยะแรกจำเป็นต้องอาศัยการช่วยเหลือจากสังคมสงเคราะห์ซึ่งมีความรู้ ทักษะคิดและประสบการณ์หรือทักษะในงานสังคมเป็นอย่างดีโดยที่นักสังคมสงเคราะห์จะใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ใช้ความสามารถหรือศักยภาพของเขานำมาให้กับสมาชิกครอบครัว กลุ่มและชุมชน ตลอดจนสังคมได้ด้วยดีมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงปลอดภัย และมีเสถียรภาพที่ดี”

ทัศนีย์ ลักษณะวิชช (2540 : 5-6) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือไว้ดังนี้ คือ

1. การสงเคราะห์ เป็นการปฏิบัติงานที่ถึงพร้อมด้วยความรู้ ทักษะ ศิลป์ทางวิชาชีพ
2. การสงเคราะห์ เป็นการปฏิบัติงานเพื่อมุ่งให้บุคคล กลุ่ม ชุมชน เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีมีขีดความสามารถในการช่วยเหลือตนเองให้มากขึ้นรู้จักแก้ไขปัญหาได้เองทั้งปัจจุบันจนถึงอนาคต

3. การสงเคราะห์เป็นวิธีการช่วยเหลือบุคคล กลุ่ม ชุมชนที่รู้จักคัดแปลงปรับปรุงโครงสร้างความเป็นอยู่บุคลิกภาพพฤติกรรมส่วนตน ครอบครัว กลุ่มชนให้เหมาะสมสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้โดยปกติสุข โดยรู้จักใช้ทรัพยากรใกล้ตัวให้เกิดประโยชน์

4. การสงเคราะห์เป็นวิธีให้ความรู้ศิลปะในการปรับปรุงคัดแปลงสิ่งแวดล้อมสภาพสังคมให้เหมาะสมกับสถานการณ์ของบุคคล กลุ่ม ชุมชน กล่าวคือ มุ่งสร้างคุณภาพระหว่างบุคคล กลุ่มชุมชน กับสิ่งแวดล้อม

5. การสงเคราะห์เป็นการแสวงและสร้างมาตรการวิธีการที่ดีโดยยืนอยู่บนพื้นฐานระเบียบวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific method) ที่จะทำให้เกิดการจัดการต่าง ๆ ที่ให้บุคคลกลุ่มชุมชน ได้พบกับสวัสดิการทางสังคมจึงต้องเกี่ยวกับกิจกรรมหลากหลายในเรื่องความเป็นอยู่ของคนและสังคม นักสังคมสงเคราะห์จำเป็นต้องมีหลักและทฤษฎีเป็นเครื่องยึดเหนี่ยว และชี้แนะแนวทางการดำเนินงานอย่างเป็นระบบระเบียบ ซึ่งจะทำงานสังคมสงเคราะห์สามารถมองเห็นผลงานได้ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

ในขณะที่ความหมายที่เป็นที่นิยมกันในปัจจุบันและสะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าของการสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือได้อย่างชัดเจน และสอดคล้องกับหลักการสงเคราะห์สากลและตรงกับเอกลักษณ์ของความเป็นได้อย่างชัดเจนและน่าประทับใจ อันได้แก่ความหมายของพระเทพเวที (วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ. 2541 : 38) ซึ่งได้ให้ความหมายไว้คือ “ตามศัพท์ (สงเคราะห์) แปลง่าย ๆ ว่า การสงเคราะห์ แต่ถ้าจะแปลให้ลึกกว่านั้นก็มีความหมายทางธรรมสงเคราะห์ คำบาลี สังคห (สังคห) แปลว่าประมวล รวบรวม จับมารวมเข้าด้วยกัน ยึดเหนี่ยวใจให้รวมกันเป็นหนึ่ง ผูกใจกันไว้ สังคห ที่แปลว่า ยึดเข้าไว้ด้วยกันนั้น หมายถึง ยึดในแง่นามธรรมและยึดในแง่รูปธรรม ทางนามธรรม คือ ยึดเหนี่ยวผูกจิตใจให้รวมกันเป็นหนึ่ง ทางรูปธรรมคือให้คนมารวมกัน ประสานเข้าด้วยกัน ดังนั้น ความมุ่งหมายของงานสังคม สงเคราะห์จึงไม่ใช่เพียงเอาอะไรไปให้เขา ไม่ใช่เอาบริการไปให้ เอาทรัพย์สินเงินทองไปให้ แต่หมายถึง ทำให้สังคมรวมใจกัน ผนึกยึดเหนี่ยวกันไว้ให้ได้ ถ้ามองในแง่นี้ หน้าที่ของเราจึงไม่ใช่เป็นเพียงเอาอะไรไปหยิบยื่นให้”

นอกจากแนวคิดเกี่ยวกับการสงเคราะห์ดังกล่าวข้างต้นแล้วยังสามารถจำแนกลักษณะของการสงเคราะห์ได้เป็นประเภทต่าง ๆ ดังนี้คือ พระเทพเวที (ประยูรค์ ปุຍุตโต) (วันทนีย์ วาสิกะสิน และคณะ. 2541 : 39)

1. การสงเคราะห์ครอบคลุมทั้งการป้องกันการแก้ไขการฟื้นฟู และการพัฒนาซึ่งหลายคนอาจมีความเข้าใจว่าการสังคมเคราะห์คือการแจกเงินและสิ่งของ และเรียกผู้ที่น่าเงินและสิ่งของไปแจกว่า “นักสงเคราะห์” ความเข้าใจเช่นนี้ยังไม่ถูกต้องนัก ความจริงการแจกเงินและสิ่งของเป็น

เพียงการกุศลและการบรรเทาทุกข์ ถ้ายังไม่ได้ดำเนินการให้ผู้รับการสงเคราะห์หรือรับการช่วยเหลือจนเขาสามารถพึ่งตนเองได้ ทำให้มีนิสัยชอบขออยู่ตลอดไปก็ยังไม่ครบวงจรและไม่เรียกว่าเป็นการสงเคราะห์

2. ในการให้การสงเคราะห์จะต้องทำทั้งในด้านวัตถุและจิตใจควบคู่กันไป พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานพระบรมราโชวาทเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์แก่คณะกรรมการอำนวยการสภาสงเคราะห์แห่งประเทศไทยฯ ณ พระตำหนักจิตรลดารโหฐานมีข้อความบางตอนดังนี้

“การสงเคราะห์นั้นต้องทำทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจการทำงานสังคม สงเคราะห์ต้องไม่เลือกบุคคล ถ้าแม้เขาจะเป็นคนร้าย แต่ที่ชั่วไปนั้นอาจทำไปโดยไม่เข้าใจก็ได้เราจึงต้องช่วยเขา เพราะทุกคนต้องการจะเป็นคนดีด้วยกันทั้งนั้น...”

งานสงเคราะห์ที่ถูกต้องคืองานพัฒนาทางจิตใจด้วย หมายความว่า ต้องให้ความอบอุ่นใจแก่เขาให้เขาเข้าใจเราและเห็นว่าเราเป็นเพื่อนที่มีความหวังดีอย่างจริงใจ

การที่จะช่วยผู้ตกทุกข์ได้ยาก กล่าวได้ว่า ช่วยทางวัตถุ ช่วยเท่าไรก็ไม่รู้จักพอ จะต้องช่วยในด้านจิตใจ ช่วยให้คนมีจิตใจสูงด้วยการเอาศาสนาเข้ามาช่วยด้วย (สมพร เทพสิทธา. 2541 : 3)

3. การสงเคราะห์จะต้องนำไปสู่การพัฒนาสังคม (Social work for social development) โดยที่การสงเคราะห์นอกจากเพื่อช่วยเหลือผู้ประสบปัญหาความทุกข์ยากเดือดร้อน ที่ไม่สามารถช่วยตนเองได้ ให้ช่วยเหลือตนเองได้ในที่สุด ตามคำกล่าวที่ว่า Help them to help themselves ยังจะต้องมีเป้าหมายในการพัฒนาคนหรือทรัพยากรมนุษย์ (Human resource development) และการพัฒนาสังคม (Social development) เป้าหมายของการพัฒนาคน คือ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี (Good quality of life) ให้สามารถพึ่งตนเองได้ และทำตนให้เป็นประโยชน์ต่อผู้อื่น สังคม และประเทศชาติ ในขณะที่การช่วยเหลือของพระสงฆ์อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาต่อเด็กและเยาวชน ซึ่งถือเป็นการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีได้แก่

- 3.1 มีความรู้ดี
- 3.2 มีสุขภาพอนามัยดี
- 3.3 มีความสามารถดี
- 3.4 มีความคิดดี
- 3.5 มีการกระทำดี
- 3.6 มีจิตใจดี

4. การดำเนินงานสงเคราะห์ยังต้องมีการประสานงานกันทุกฝ่ายทุกระดับ การประสานงานถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญยิ่งในการดำเนินงานสงเคราะห์โดยต้องมีการประสานงานที่ดี

ระหว่างทุกฝ่ายและทุกระดับ ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน และระหว่างภาคเอกชนด้วยกันเอง และในระดับต่าง ๆ เช่น ระดับชาติ ระดับจังหวัด และระดับท้องถิ่น ในการประสานงานนั้นจะต้องมีการร่วมกันใน 3 เรื่องด้วยกันคือ ร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมใจ

ร่วมคิด ได้แก่ การร่วมปรึกษาหารือกันในการแก้ไขปัญหาการกำหนดนโยบายแผนการดำเนินงานและมาตรการ โดยยอมรับฟังความคิดเห็นของกันและกัน

ร่วมทำ ได้แก่ ร่วมในการทำงาน การจัดกิจกรรม การดำเนินงานตามนโยบาย แผนงาน และมาตรการที่กำหนดไว้ หรือที่ร่วมกันคิด

ร่วมใจ ได้แก่ มีความเข้าใจอันดีต่อกัน มีความปรารถนาดีต่อกัน มีความบริสุทธิ์ใจต่อกัน ไม่อิจฉาริษยากัน ทำลายกันซึ่งทำให้เกิดประโยชน์มากในการดำเนินงานที่มีการประสานงานกัน ซึ่งประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นนั้น จำแนกไว้ดังนี้ (สมพร เทพสิทธิ์า, 2541 : 7)

1. ทำให้รู้จักซึ่งกันและกัน
2. ทำให้เกิดการรวมพลังและความสามัคคี
3. ทำให้เกิดความเป็นเอกภาพ
4. ทำให้เกิดอำนาจต่อรอง
5. ป้องกันความขัดแย้งกัน
6. ป้องกันการทำงานซ้ำซ้อนกัน
7. ทำให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพและได้ประสิทธิผล

ดังนั้นในทางพระพุทธศาสนาการให้ความช่วยเหลือหรือการสงเคราะห์นั้นเป็นภารกิจอย่างหนึ่งของพระสงฆ์ที่ได้ให้ความช่วยเหลือประชาชนทั้งที่อยู่ภายในวัดและนอกวัด โดยที่ลักษณะการให้ความช่วยเหลือนั้นเป็นลักษณะของการบริการ (Service) การให้ความสะดวกในด้านต่างๆ เช่น ให้ที่พักอาศัย อำนวยความสะดวกเรื่องสถานที่ คำแนะนำปรึกษา รวมถึงอาหารการกิน เป็นต้น แต่การให้บริการ (Service) ที่จะยกมากล่าวในที่นี้จะขอเน้นบริการที่พระสงฆ์ได้จัดให้กับเด็กและเยาวชนที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ในวัด ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้ว บริการหลักๆที่พระสงฆ์ได้กระทำอยู่ ได้แก่

1. บริการที่พักอาศัยอันเป็นบริการหลักที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ได้กระทำ เพราะเด็กและเยาวชนส่วนใหญ่ที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ในวัด จะอยู่ในความดูแลของพระสงฆ์ทั้งสิ้นซึ่ง พระสงฆ์เองก็ต้องจัดที่อยู่อาศัยให้กับเด็กและเยาวชนเหล่านั้นเพื่อให้ได้รับความสะดวกสบาย
2. การให้คำแนะนำปรึกษารวมทั้งการอบรมสั่งสอนเพื่อการดำรงชีวิตที่ถูกต้องและเหมาะสมตามอัธยาศัย ทั้งนี้เพราะเนื่องจากเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความดูแลของพระสงฆ์ ดังนั้น

พระสงฆ์จึงเปรียบเสมือนเป็นทั้งบิดาและมารดาที่ต้องให้ความดูแลอบรมสั่งสอนให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบ และให้คำปรึกษาชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตหรือการแก้ปัญหาต่าง ๆ

3. การบริการด้านอาหาร เป็นบริการหนึ่งที่พระสงฆ์ได้จัดให้กับเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด ซึ่งโดยส่วนใหญ่แล้วเด็กและเยาวชนจะเป็นผู้คอยดูแลรับใช้พระสงฆ์ รวมถึงการติดตามออกมารับบิณฑบาตกับพระสงฆ์ด้วย ดังนั้นอาหารส่วนหนึ่งพระสงฆ์จึงเก็บไว้สำหรับเด็กและเยาวชนที่อยู่ในความดูแลของตน

4. บริการด้านการศึกษา นอกจากพระสงฆ์จะดูแลเรื่องที่พักอาศัย อาหารการกินแล้วการให้การศึกษาถือเป็นเรื่องอย่างหนึ่งของพระสงฆ์โดยเฉพาะในอดีต การศึกษาส่วนใหญ่มาจากวัด พระสงฆ์เป็นผู้ทำหน้าที่ให้ความรู้ ให้การศึกษา ผู้ปกครองส่วนใหญ่จึงนิยมนำบุตรหลานมาฝากไว้ที่วัด ให้พระสงฆ์ดูแล จนกระทั่งปัจจุบันนี้ภาระหน้าที่ของพระสงฆ์ในด้านการให้ศึกษาก็ยังคงกระทำอยู่ ซึ่งนอกจากสอนแล้วยังให้ทุนการศึกษา แนะนำสถานที่เรียน ดูแลเรื่องการเรียน เป็นต้น

5. บริการด้านอื่น ๆ อันเป็นบริการเพิ่มเติม เช่นด้านสุขภาพอนามัย นันทนาการ หรือแม้แต่ด้านอาชีพ พระสงฆ์มีส่วนช่วยเหลือตามกำลังความสามารถโดยการสนับสนุนแนะนำแนวทางการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เป็นต้น

จากลักษณะของการดำเนินการตามแนวคิดการสังคมสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือนั้นจะเห็นได้ว่าลักษณะการทำงานต้องประกอบด้วย 2 ฝ่ายอันได้แก่ ผู้ให้บริการและผู้รับบริการ ซึ่งในที่นี้พระสงฆ์เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือ เช่น ที่อยู่อาศัย อาหารการกิน การศึกษา อาชีพ เป็นต้น ส่วนผู้รับคือเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด ซึ่งในการทำงานที่มีประสิทธิภาพในการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้เดือดร้อนนั้นจึงจำเป็นต้องทำงานร่วมกันทั้งผู้ให้บริการ และผู้รับบริการ จึงจะเป็นการช่วยเหลือที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายและได้ทราบถึงความทุกข์เดือดร้อนที่แท้จริงด้วย

เมื่อกล่าวโดยสรุปถึงแนวคิดเกี่ยวกับการสังคมสงเคราะห์โดยภาพรวมของพระสงฆ์ที่มีต่อเด็กและเยาวชนจึงออกมาในรูปของ กระบวนการให้ความช่วยเหลืออันได้แก่

1. การให้ความช่วยเหลืออย่างมืออาชีพ (Helping profession) คือลักษณะการให้ความช่วยเหลือที่เป็นการแก้ไข ฟื้นฟู และพัฒนาให้กับเด็กและเยาวชน

2. การพัฒนาเด็กและเยาวชนในด้านต่าง ๆ อันเป็นเป้าหมายของงานสังคมสงเคราะห์ คือ

2.1 การมีสุขภาพกายอนามัยแข็งแรงสมบูรณ์ (Good physical health)

2.2 การมีสุขภาพจิตดี (Good mental health)

2.3 มีชีวิตที่สมบูรณ์

3. บริการ (Service) ในด้านต่าง ๆ ของพระสงฆ์ ได้แก่

3.1 บริการที่อยู่อาศัย (Housing service)

3.2 บริการให้คำปรึกษา (Counseling service)

3.3 บริการด้านอาหาร (Food service)

3.4 บริการด้านการศึกษา (Education service)

ดังนั้นบริการต่าง ๆ ที่พระสงฆ์ได้จัดให้นั้นจึงต้องอาศัยปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย เช่น ความสัมพันธ์ระหว่างพระสงฆ์กับเด็กและเยาวชนที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ในวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากเป็นญาติก็จะได้รับความดูแลเอาใจใส่ที่ดียิ่งขึ้นจากพระสงฆ์เพราะความเป็นญาติก็จะได้รับความดูแลเอาใจใส่ที่ดียิ่งขึ้นจากพระสงฆ์เพราะความเป็นญาติ นอกจากนี้ความพร้อมของพระสงฆ์ก็ยังมีผลต่อบริการในด้านต่าง ๆ ดังเช่นหากพระสงฆ์ที่มีตำแหน่งภายในวัดก็จะมีญาติโยมเลื่อมใสศรัทธานำปัจจัยต่างๆ มาถวาย อันเป็นผลให้เด็กและเยาวชนที่อยู่ในความดูแลก็ได้รับผลอันนั้นด้วยเช่นกัน ในขณะที่พระสงฆ์ที่เป็นพระลูกวัด ไม่มีตำแหน่งใด ๆ บารมีข้งน้อยการให้ความดูแลก็จะไม่ทั่วถึงเท่าที่ควร

5. แนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการให้ความช่วยเหลือ

การให้ความช่วยเหลือผู้มีความเดือดร้อน หรือมีความทุกข์ เป็นภาระหน้าที่อย่างหนึ่งของสถาบันทางศาสนาซึ่งเป็นสถาบันหนึ่งของสังคม โดยเฉพาะในภาวะปัจจุบันที่มีการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นได้ทำให้ประชาชนในชุมชนต้องประสบปัญหาความทุกข์เดือดร้อนนานาประการ เช่น ปัญหาความยากจน ขาดแคลนทรัพยากร ปัญหาการครองชีพ ปัญหาชีวิต ปัญหาครอบครัว ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ทำให้ชีวิตขาดความสุขครอบครัวขาดความมั่นคงและอบอุ่น บางคนต้องหันไปหาสุราและการพนัน บางคนก็ฆ่าตัวตายเพื่อหนีปัญหา

ในพระพุทธศาสนา องค์กรศาสดาคือ พระพุทธเจ้าได้ตรัสสอนพระสงฆ์ในสมัยของพระองค์เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่เพื่อรับใช้สังคม ไว้ว่า “ภิกษุทั้งหลายพวกเธอทั้งหลาย จงเที่ยวจาริกไปเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขแก่มหาชน เพื่อความเอ็นดูแก่โลก เพื่อประโยชน์เพื่อความเกื้อกูลเพื่อความ สุข แก่เทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย” คำตรัสสอนดังกล่าวนี้ทรงตรัสแก่พระอรหันต์จำนวน 60 รูป ก่อนที่พระพุทธองค์จะจัดส่งพระสาวกออกประกาศพระพุทธศาสนา นับได้ว่าพระสงฆ์ได้เริ่มมีบทบาทในการพัฒนามาตั้งแต่สมัยพระพุทธองค์แล้ว

สถาบันทางศาสนาโดยมีพระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดเจตนารมณ์ในการให้ความช่วยเหลือซึ่งประกอบด้วยวิธีการที่หลากหลาย แตกต่างกันไปตามความเหมาะสมกับสภาพปัญหาของผู้ที่มีปัญหา หรือสภาพของท้องถิ่น และความต้องการของประชาชนด้วย ซึ่งถือเป็นธุรกิจของสงฆ์ โดย

การเป็นบูรณิน ได้แก่ การศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยทั้งแก่บรรพชิตคือพระสงฆ์และสามเณร รวมถึงคฤหัสถ์คือชาวบ้านทั้งเด็กและผู้ใหญ่

พระราชวรมณี (ประยูร ปยุตโต. 2521 : 205-206) ได้กล่าวถึงบทบาทของวัดในการช่วยเหลือหรือส่งเสริมการพัฒนาสังคมตั้งแต่อดีตที่ผ่านมาพบว่า วัดในพระพุทธศาสนามีความสำคัญอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทยดังนี้

1. เป็นสถานศึกษาสำหรับชาวบ้านที่ส่งกุลบุตรมาอยู่รับใช้พระรับการศึกษาทางศิลปกรรมและเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่มีการสอนในสมัยนั้น
2. เป็นสถานสงเคราะห์ที่บุตรหลานชาวบ้านที่ยากจนได้มาอาศัยเลี้ยงชีพอยู่และศึกษาเล่าเรียนด้วย ตลอดจนถึงผู้ใหญ่ที่ขัดสนมาอาศัยเลี้ยงชีพ
3. เป็นสถานที่พยาบาลที่แจกจ่ายยาและรักษาผู้เจ็บป่วยตามภูมิของคนในสมัยนั้น
4. เป็นที่พักคนเดินทาง
5. เป็นสโมสรที่ชาวบ้านมาพบปะสังสรรค์ พักผ่อนหย่อนใจและหาความรู้เพิ่มเติม
6. เป็นสถานบันเทิงที่จัดงานเทศกาล มหรสพต่าง ๆ สำหรับชาวบ้านทั้งหมด
7. เป็นที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท เป็นที่ปรึกษาปัญหาชีวิต และความทุกข์ในด้านต่าง ๆ
8. เป็นศูนย์กลางศิลปวัฒนธรรม ที่รวบรวมศิลปกรรมต่าง ๆ ของชาติ ตลอดจนเป็นเสมือนพิพิธภัณฑ์
9. เป็นคลังวัสดุ สำหรับเก็บของใช้ต่าง ๆ ที่ชาวบ้านจะได้ใช้ร่วมกัน เมื่อมีงานวัดหรือยืมไปใช้เมื่อตนมีงาน
10. เป็นศูนย์กลางการบริหารหรือปกครอง ที่กำนันหรือผู้ใหญ่บ้านจะเรียกลูกบ้านมาประชุมกันบอกแจ้งกิจกรรมต่าง ๆ
11. เป็นที่ประกอบพิธีกรรมหรือ ให้บริการด้านพิธีกรรมอันเป็นเรื่องผูกพันกับชีวิตของทุกคนในระยะเวลาต่าง ๆ ของชีวิต

นอกจากนั้น กิริติ ศรีวิเชียร (2526 : 111-113) ยังได้กล่าวถึงการให้ความช่วยเหลือของวัดในอนาคตที่ควรจะเป็นซึ่งจะทำให้เกิดความศรัทธาเลื่อมใสของประชาชน และเป็นสถานที่ซึ่งสงเคราะห์ประชาชนโดยควรประกอบด้วยบทบาทเหล่านี้คือ

1. เป็นผู้นำและแบบอย่างแก่ชุมชนในเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อยสะอาดและปลอดภัยรวมถึงประหยัดด้วย
2. เป็นสถานที่เรียนพระพุทธศาสนาทั้งพระสงฆ์และชาวบ้านและลูกหลานของชาวบ้านรอบวัด
3. เป็นสถานที่เรียนเพื่ออ่านออกเขียนได้ของชาวบ้านรอบวัด

4. เป็นแหล่งรวบรวม เก็บรักษาและศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ ทั้งศิลปกรรม จิตรกรรม ประติมากรรมและวรรณกรรมท้องถิ่น

5. ให้การสอนฝึกฝนอาชีพที่จำเป็นในท้องถิ่นแก่ชาวบ้านรอบวัด

6. เป็นผู้นำโดยยึดเอาหลักการและแนวความคิดใหม่ ๆ มาช่วยเหลือด้านการเกษตร

นอกจากบทบาทของพระสงฆ์ในการให้ความช่วยเหลือซึ่งเป็นวิธีการที่พระสงฆ์ส่วนใหญ่ปฏิบัติกันอยู่แล้ว บทบาทที่นอกเหนือจากนั้นพระสงฆ์ยังได้มีส่วนร่วมในด้านการพัฒนาการศึกษาของชาติ กรมศาสนาซึ่งได้จำแนกกิจกรรมของพระสงฆ์ด้านการสงเคราะห์ทางการศึกษา ซึ่งเป็นวิธีการช่วยเหลืออีกวิธีหนึ่งที่พระสงฆ์ได้มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ ซึ่งมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ให้ทุนการศึกษาแก่นักเรียนและนักศึกษา

2. ให้โรงเรียนอิมอุปการณต่าง ๆ ของวัดไปใช้ประโยชน์ทางการศึกษา

3. ให้ที่ดินของวัดเป็นที่ตั้งโรงเรียน

4. ให้โรงเรียนใช้สถานที่ของวัดในการทำกิจกรรมทางการศึกษา เช่น ที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้านในวัด อันเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการเสริมสร้างคุณภาพกำลังคนและการมีส่วนร่วมของชุมชน

5. มอบสิ่งก่อสร้างหรือวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้กับโรงเรียนไว้ใช้ประโยชน์ทางการศึกษา

6. กิจกรรมอื่น ๆ ที่พิจารณาได้เป็นการสงเคราะห์ทางการศึกษา และไม่ขัดต่อพระธรรมวินัย

วินัย

นอกจากนั้น ท่านพุทธทาสภิกขุ (2537 : 12) ยังได้กล่าวถึง วิธีการสงเคราะห์ว่าการสงเคราะห์จะต้องสงเคราะห์ให้เขาสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ต้องให้ความสว่างไสวทางวิญญาณ กล่าวคือ ต้องสงเคราะห์ด้วยจิตใจไปด้วย ซึ่งการสงเคราะห์แบบนี้ไม่จำเป็นต้องลงทุนมาก สงเคราะห์ด้านวัตถุต้องลงทุนมาก และบางทีอาจทำให้ผู้ที่ถูกสงเคราะห์ช่วยเหลือตัวเองไม่ได้อีกด้วย สิ่งใดที่เป็นการกระทำเพื่อให้เกิดดีขึ้น เช่น การแนะนำให้เขาเป็นคนดี การชี้โทษว่ากล่าวตักเตือนก็ถือว่าเป็นการสงเคราะห์ตามแบบพุทธศาสนาเช่นกัน และการสงเคราะห์นั้นไม่จำเป็นต้องให้สิ่งที่ถูกใจเสมอ เพราะการกระทำเช่นนั้น อาจเป็นการทำลายสังคัมก็ได้

อีกวิธีการหนึ่งที่พระสงฆ์มีบทบาทอย่างยิ่งโดยการส่งเสริมให้สถาบันต่าง ๆ ทางสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทางด้านคุณธรรมและจริยธรรมให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งกลุ่มผู้สัมมนาพุทธเยาวชนที่บ้านสว่างคณิวาสซึ่งได้สรุปถึงสถาบันที่จะนำพุทธธรรมเข้าสู่เยาวชนได้มีสถาบันหลัก ๆ อันได้แก่

1. สถาบันทางศาสนา โดยเฉพาะวัดและสถาบันสงฆ์ ซึ่งปฏิบัติในด้านต่าง ๆ ดังต่อไปนี้

1.1 ควรส่งเสริมให้มีโรงเรียนราษฎร์ของวัด ซึ่งดำเนินการโดยพระสงฆ์ ดำเนินการในการเรียนการสอนจะได้ดึงดูดให้เยาวชนเข้าวัดเพื่อจะได้สอดแทรกพระธรรมเข้าไปได้

1.2 ควรส่งเสริมให้มีห้องสมุดในวัดและส่งเสริมให้เยาวชน ได้ใช้เป็นที่ศึกษาค้นคว้า

1.3 ควรจัดให้มีสถานพยาบาลในวัด ให้การสงเคราะห์แก่ประชาชน เพื่อเป็นที่ดึงดูดคนเข้าวัด และเป็นโอกาสที่จะหยิบยื่นธรรมะให้แก่เยาวชน

1.4 ควรส่งเสริมให้มีการจัดตั้งกลุ่มเยาวชนจัดกิจกรรมต่าง ๆ เช่น ออกวารสาร ส่งเสริมศีลธรรม สมุดภาพ โต้เวที หรือปาฐกถา ร้องเพลงธรรม และการแสดงละครตามธรรมเนียมทาน เพื่อเป็นการนำธรรมะเข้าสู่จิตใจของเยาวชนได้ง่าย

1.5 กรมศาสนาควรส่งเสริมโรงเรียนที่เจ้าอาวาสจัดอยู่แล้ว ให้มีประสิทธิภาพทางการสอนศีลธรรมแก่เยาวชน ควรให้เจ้าอาวาสทั่วประเทศได้รับการอบรมทั่วถึงเพื่อทราบเป้าหมายนี้

2. หน่วยอาสาสมัคร หน่วยอาสาสมัครนั้น ควรประสานงานด้านศาสนากับพระสงฆ์ ดังนี้

2.1 ตั้งหน่วยงานอาสาสมัครออกไปสนับสนุนช่วยเหลือพระสงฆ์ตามวัดต่าง ๆ ในกิจกรรมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น

2.2 หน่วยอาสาสมัคร ควรจัดตั้งมูลนิธิเพื่อเป็นทุนการศึกษาแก่พระสงฆ์ผู้จะดำเนินการสอนและค่าอุปกรณ์ต่าง ๆ ในการจัดการให้การศึกษา

2.3 ให้หน่วยอาสาสมัครส่งเสริมและช่วยเหลือประกอบศาสนพิธีต่าง ๆ ทั่วประเทศ ที่มีอยู่ในห้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน

2.4 ส่งเสริมหน่วยตามโครงการกรมศาสนาให้แพร่หลายได้ผลดี

3. สถาบันการศึกษา

3.1 ครูที่จะสอนศีลธรรม จะต้องมีความรู้ทางศีลธรรมอย่างแท้จริงและควรต้องปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีด้วย

3.2 ควรจะเพิ่มคะแนนและเวลาเรียนวิชาศีลธรรมให้มากขึ้น และมีการรับรองว่าวิชาศีลธรรมนั้นเป็นวิชาการด้วยเช่นกัน

3.3 ควรที่จะทำหลักสูตรให้เป็นที่น่าสนใจในทางที่จะเน้นหนักทางพุทธปรัชญาให้มากกว่าในปัจจุบัน

3.4 ควรชักชวนให้ผู้ใหญ่ประพฤติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็กเพื่อปลูกฝังความเคารพนับถือให้เกิดแก่จิตใจของเด็กอย่างแท้จริง

3.5 ควรนิมนต์พระสงฆ์เข้าไปมีบทบาทในการสอนวิชาศีลธรรมในโรงเรียนในมหาวิทยาลัยให้ถือว่าเป็นสิ่งจำเป็นจะทำให้วิชาศีลธรรมเข้าถึงเยาวชนอย่างแท้จริง

ดังนั้นบทบาทของพระสงฆ์ในการให้ความช่วยเหลือซึ่งอาจจะมีการที่แตกต่างกันไป ตามความพร้อมและความสามารถของพระสงฆ์แต่ละรูป ซึ่งยังคงทำหน้าที่ของความเป็นพระนั้นก็ คือให้ความมั่นคงทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจแก่ผู้ที่มาขอรับความช่วยเหลือ โดยพิจารณาถึงสภาพ ปัญหา ความเร่งด่วนของปัญหา และความต้องการของประชาชนที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งทำให้พระสงฆ์ได้มีส่วนช่วยเหลือสังคมทั้งในระดับแคบคือผู้ที่อาศัยอยู่ในวัด และในระดับกว้างคือ ผู้ที่เข้ามารับการอบรมเป็นครั้งคราวและมีจำนวนมาก ๆ จึงอาจกล่าวได้ว่า สถาบันศาสนายังคงเป็นที่ ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนไทยตลอดไป

ดังได้กล่าวแล้วถึงการให้ความดูแลของพระสงฆ์ที่มีต่อเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัดว่าขึ้นอยู่กับปัจจัยในด้านต่าง ๆ ทั้งตัวของพระสงฆ์เองที่มีความเกี่ยวข้องกับผูกพันกันในลักษณะที่เป็นญาติ คนรู้จัก และตัวของเด็กและเยาวชนที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ในวัดซึ่งอาจจะมาพักชั่วคราว หรือพักถาวร เป็นต้น

กล่าวโดยสรุปถึงแนวคิดเกี่ยวกับลักษณะการให้การดูแลของพระสงฆ์นั้นจึงเป็นลักษณะของการให้การดูแลอย่างสม่ำเสมอ ดังเช่น การรับอุปการะไว้ในความดูแลอย่างครบถ้วนทุกอย่าง และการให้การดูแลเป็นครั้งคราว เช่น การให้ความช่วยเหลือบางอย่าง เท่าที่จำเป็นหรือเป็นการให้ความช่วยเหลือแก่ผู้ที่มาพักอาศัยชั่วคราว

6. พระพุทธศาสนากับงานสงเคราะห์หรือการให้ความช่วยเหลือ

หลักคำสอนต่าง ๆ ในทางศาสนาโดยเฉพาะพระพุทธศาสนานั้นส่วนใหญ่แล้วเป็น หลักธรรมในส่วนของการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ไม่เบียดเบียน ทั้งตนเองและผู้อื่น นอกจากนั้นแล้วให้ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันซึ่งตรงกับงานสังคม สงเคราะห์ที่มีลักษณะของการให้ความช่วยเหลือทั้งผู้มีประสบปัญหาและไม่ประสบปัญหาให้ สามารถดำรงตนอยู่ได้ในสังคม

ในทางพระพุทธศาสนามีคำสอนในเรื่องของการให้ความช่วยเหลือหรือการสงเคราะห์ ด้วยเมตตากรุณา ไม่ใช่หวังผลตอบแทน หากให้หารช่วยเหลือด้วยความบริสุทธิ์ใจ ส่วนจะ สอบสวนก่อนแก่ไหน เพื่อไม่ให้ผู้มาขอความช่วยเหลือหลอกลวงนั้น ก็เป็นเรื่องของการใช้ปัญญา พิจารณาเหตุผล การทำความดีทุกชนิดพระพุทธเจ้าสอนให้ใช้ปัญญากำกับ ไม่ใช่ทำด้วยความโง่ ซาวนาที่เอานูแห่งขึ้นมากอดไห้อบอุ่นเมื่อเห็นงูเห่าหนาวเหน็บ ครั้นงูได้ไ้อุ่นมีแรงขึ้นมาก็กัด ซาวนาตาย เราจะโทษเมตตากรุณาที่ทำให้คนตายไม่ได้แต่ต้องโทษความโง่ การทำความดีด้วยความ

โง้นบางครั้งก็เป็นการทำลายตนเองและไม่ได้ผลคืออะไรเลย ด้วยเหตุนี้ การใช้ปัญญากำกับในการดำรงชีวิตจึงเป็นหลักการใหญ่ๆ ที่พุทธศาสนาสั่งสอนดังคำว่าชีวิตของผู้เป็นอยู่ด้วยปัญญา ชื่อว่าเป็นชีวิตอันสูงสุด (พระมหามาโนช ศึกษา. 2539 : 46)

ดังที่ พระราชวรมณี (ประยูรศักดิ์ ปยุตโต. 2521 : 26-27) ได้ให้ความหมายของคำว่า “สังคมสงเคราะห์” ว่า หมายถึง “การยึดเหนี่ยวจิตใจ ประสานหมู่ชนให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หรือการให้สังคมรวมกลุ่มกัน อยู่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ไม่แตกกระจัดกระจาย” และท่านยังกล่าวต่อไปอีกว่า การสังคมสงเคราะห์ไม่ใช่เป็นเพียงการนำสิ่งของไปแจกหรือไปให้เท่านั้น เพราะการทำอย่างนั้นไม่สามารถทำให้เขาช่วยตัวเองได้ ในขณะที่ปรัชญาของงานสังคมสงเคราะห์ที่เป็นงานในส่วนที่เกี่ยวกับการให้ความช่วยเหลือทั้งผู้ที่เดือดร้อนและไม่เดือดร้อนให้สามารถช่วยตนเองได้ เข้ากับหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา คือหลักของสังคหธรรม 4 ประการ ได้แก่

1. ทาน การให้ปัน คือ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละแบ่งปันช่วยเหลือสงเคราะห์ด้วยปัจจัยสี่ ทุนหรือทรัพย์สินสิ่งของ ตลอดจนให้ความรู้ ความเข้าใจในศิลปะวิทยาการต่างๆ

2. ปิยวาจา การพูดจาไพเราะอ่อนหวาน พูดอย่างรักกันคือกล่าวคำสุภาพ ไพเราะ น่าฟัง ชี้แจง แนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์ มีเหตุผลเป็นหลักฐานชักจูงในทางที่ดีงาม หรือคำแสดงความเห็นออกเห็นใจ ให้กำลังใจ รู้จักพูดให้เกิดความเข้าใจ สมานสามัคคี เกิดไมตรีทำให้รักใคร่นับถือและช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3. อัถตจริยา การบำเพ็ญประโยชน์ ทำประโยชน์แก่เขา คือช่วยเหลือด้วยแรงกายและชวนช่วยช่วยกิจกรรมต่างๆ บำเพ็ญสาธารณประโยชน์รวมทั้งช่วยแก้ปัญหา และช่วยปรับปรุงส่งเสริมในด้านจริยธรรม

4. สมานัตตา การวางตนให้เข้ากับผู้ที่มารับการสงเคราะห์ได้คือ ไม้ไว้ตัวจนเกินไป จนใครใครเข้าไม่ติด ทำตัวให้เข้ากับเขาได้ วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ให้ความเสมอภาค ปฏิบัติสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลาย ไม่เอาเปรียบและเสมอในสุข ทุกข์ คือร่วมสุขร่วมทุกข์ ร่วมรับรู้ ร่วมแก้ปัญหา เพื่อให้เกิดประโยชน์สุขร่วมกัน

ในขณะที่ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้กล่าวถึงลักษณะของงานสังคมสงเคราะห์ว่า

“งานสงเคราะห์ควรจะมีหลักใหญ่ๆ สงเคราะห์เพื่อให้เขาช่วยตัวเองได้ คือทำให้เขารู้ และสามารถที่จะช่วยตัวเองได้ จะเป็นการสงเคราะห์ที่มีผลยั่งยืนและมีผลจริง ถ้าจะสงเคราะห์ตะพึดมีแต่จะทำให้คนอ่อนแอ สงเคราะห์ด้วยวัตถุมากเกินไป ก็ทำให้โง่งม จะต้องสงเคราะห์ให้เขาฉลาดขึ้น ให้รู้ว่าอะไรเป็นอะไร ชีวิตเป็นอย่างไร เกิดมาทำไม จะต้องทำอะไร จะต้องให้เขาดั้งหน้าช่วยตนเองก่อน เราจะต้องช่วยเขาให้ถูกในการที่จะมีชีวิตอยู่ใน โลกให้สมกับที่เป็นมนุษย์ที่ดีในโลก เพราะฉะนั้น การสงเคราะห์ทางวัตถุก็ทำไปตามสมควรแต่ต้องสงเคราะห์ให้เกิดความสว่าง

ไสวทางวิญญานนี้ ซึ่งไม่ต้องลงทุนมาก ส่วนการสงเคราะห์ด้วยวัตถุสิ่งของนั้นต้องลงทุนมาก การสงเคราะห์ไม่จำเป็นต้องเป็นการให้การช่วยเหลืออะไรเสมอไป สิ่งใดเป็นการกระทำที่ดีขึ้นก็เป็น การสงเคราะห์ทั้งนั้น แม้ว่าสิ่งนั้นจะไม่ใช่สิ่งที่พอใจแก่ผู้ถูกสงเคราะห์ก็ตาม มันก็ยังเป็นการ สงเคราะห์อยู่นั่นเอง ในทางพระพุทธศาสนา แม้พระพุทธเจ้าเอง พระองค์ก็ทรงสงเคราะห์ภิกษุด้วย การชี้โทษ ตักเตือนในเรื่องต่างๆขนาดภิกษุประพฤติน่าดี ไม่อยู่ในกรอบแห่งพระวินัย ซึ่งทรงตรัส ไว้ว่า เราจะไม่ว่าแกพวกเธออย่างทณฺณอม เหมือนช่างหม้อกระทำแกหม้อที่ยังดิบยังเปียกอยู่ เรา จะขนาบแล้วขนาบอีก ชี้โทษแล้วชี้โทษอีก ผู้ใดมีแก่นผู้นั้นจะทนอยู่ได้ นี่คือวิธีการของ พระพุทธเจ้าที่สงเคราะห์สัตว์โลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือภิกษุทั้งหลาย ชี้โทษแล้วชี้โทษอีก ขนาบ แล้วขนาบอีกอย่างตรงกันกับช่างหม้อที่กระทำแกหม้อที่ยังดิบยังเปียกอยู่ และถึงขนาดที่ว่าให้มัน เหลือแต่คนที่ไม่มีแก่น คนที่ไม่มีแก่นก็จะต้องออกไปจากศาลานี้ คนที่มีแก่นเหลืออยู่ สำหรับการ บรรลุธรรม หรือการบรรลุมรรคผลแม้อย่างนี้ใครๆก็ต้องยอมรับว่าเป็นการสงเคราะห์อยู่นั่นเอง แถมจะเป็นการสงเคราะห์ที่ยิ่งกว่าการสงเคราะห์อย่างอื่นด้วย มันคล้ายกับว่าหม้อชุดแผลเอา เนื้อร้ายออก มันก็เจ็บปวดเหลือทน แต่ก็เป็นการสงเคราะห์แก่คนป่วยนั่นเอง การสังคมนาสงเคราะห์ ไม่จำเป็นต้องเป็นสิ่งที่ถูกอกถูกใจผู้ถูกสงเคราะห์เสมอไป และการที่จะมี้วสงเคราะห์อย่างถูกอก ถูกใจเสมอไป มันอาจจะเป็นการทำลายสังคมนาขึ้นมาได้” (พุทธทาสภิกขุ, 2525 : 126-128)

ลักษณะของงานสังคมนาสงเคราะห์ในทางพระพุทธศาสนาจะเน้นในเรื่องของการช่วยเหลือ ผู้อื่นอย่างมีหลักการคือการช่วยคนให้ถูกคน จึงจะเกิดประโยชน์ เพราะถ้าเป็นการช่วยเหลือที่ไม่ เหมาะสมกับบุคคลที่เราควรจะช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ก็ไม่ได้ประโยชน์อะไร ซึ่งบุคคลแต่ละคน ที่เราจะช่วยเหลือนั้นย่อมประสบปัญหาที่แตกต่างกัน จึงต้องคำนึงโดยใช้ปัญญาพิจารณาให้ถ่องแท้ จึงจะช่วยเหลือ ซึ่งเมื่อใช้ปัญญาในการให้ความช่วยเหลือแล้วย่อมสามารถช่วยเหลือบุคคลได้ตรง เป้าหมาย และเป็นการให้ความช่วยเหลือที่มีคุณค่าเพราะเขาสามารถมีชีวิตอยู่ได้ด้วยตัวเอง และ การช่วยเหลือนั้นไม่จำเป็นต้องเน้นวัตถุเงินไป ดังที่ ท่านพุทธทาส (2537 : 19-20) ได้กล่าวไว้ว่า “การสังคมนาสงเคราะห์นั้นอย่าให้ทางวัตถุเงินเพื่อ แต่ควรให้ทางวิญญานให้มันขนาบควบคู่กันไปพอ สมศักดิ์สมส่วน คืออย่าให้วัตถุมากนัก แต่ควรจะให้ในด้านจิตใจทางธรรมมากๆเหมือนอย่าง ที่พระพุทธเจ้า ตรัสไว้ว่า สพพทานํ ธรรมทานํ ชินาติ การให้ธรรมะเป็นทาน ย่อมชนะการให้ทั้งปวง คือให้เขามีสัมมาทิฐิ ความเห็นที่ถูกต้อง เพราะการสงเคราะห์ทางวัตถุนี้เป็นสิ่งที่ต้องระวังที่สุด อาจจะ使人 โง่อยู่แล้ว บวชวัตถุอยู่แล้ว เราไปสอนให้เขาบวชวัตถุยิ่งขึ้นอีก มันจะยังไม่ใช่ สงเคราะห์ มันทำให้พลาดได้ แต่การสงเคราะห์ทางวิญญานนั้น ไม่มีทางพลาด เพราะมันยังขาดอยู่ จะต้องให้เขามีจิตใจเป็นธรรมะ ประกอบไปด้วยธรรมะทุกแขนง ทุกๆชนิดของธรรมะที่เรียกว่า ความสว่างไสวทางวิญญาน เพราะฉะนั้นจะต้องเพิ่มการสังคมนาสงเคราะห์ที่เป็นระบบฝ่ายจิต ฝ่าย

วิญญานขึ้นมาให้มาก ให้ทันเหตุการณ์ไม่ช้ารั้งเงี้ยวหรือคูหมื่นความเจริญก้าวหน้าในวัตถุ แต่ว่ามันต้องเป็นไปอย่างถูกต้องให้ความก้าวหน้าทางจิต ทางวิญญานเข้ามาควบคุมอยู่เสมอ ถ้ามีแต่ก้าวหน้าทางวัตถุอย่างเดียว มันก็จะลงเหว ถ้ามีความก้าวหน้าทางจิตวิญญาน ควบคุมอยู่มันก็มันจะไม่เพื่อมันจะพอเหมาะสม มันจะเป็นสันติภาพถาวรได้

โดยสรุปแล้วหลักธรรมต่าง ๆ ในทางพระพุทธศาสนาส่วนใหญ่จึงเอื้อต่อการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมที่มีความผูกพันรักใคร่ต่อกันเพราะการไม่เบียดเบียนต่อกัน การช่วยเหลือกันเป็นหัวใจของหลักธรรมทั้งหลายที่มุ่งถึงการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดังนั้นหลักธรรมในพระพุทธศาสนาจึงเป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลให้พระสงฆ์จะต้องปฏิบัติตามที่ปฏิบัติตามคือการเป็นผู้ที่ตั้งอยู่ในความเลื่อมใสศรัทธาของประชาชน

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของพระสงฆ์ในการให้การดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยอยู่ในวัด ซึ่งเป็นการช่วยเหลือสังคมได้ในระดับหนึ่ง พอประมวลได้ดังต่อไปนี้

พระมหาไพฑูริย์ หาญสามัคคี (2540 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “ความคิดเห็นของพระสงฆ์และครูพี่เลี้ยงในการมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด : ศึกษาเฉพาะกรณีศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัดจังหวัดศรีสะเกษ” จากผลการศึกษาพบว่า พระสงฆ์มีบทบาทสูงในการมีส่วนร่วมทุกด้าน คือด้านการตัดสินใจ ด้านการปฏิบัติงาน ด้านผลประโยชน์ และด้านการติดตามประเมินผล และมีส่วนสอดคล้องกันคือ พระสงฆ์และครูพี่เลี้ยงมีความคิดเห็นตรงกันว่า พระสงฆ์ควรมี บทบาทสูงในเรื่องที่เกี่ยวกับแผน นโยบาย และการบริหารของศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์ในวัด และพระสงฆ์ยังคงมีบทบาทสูงในเรื่องการระดมสรรหาและปรับใช้ทรัพยากรต่างๆ เพื่อให้เข้า มาสนับสนุนศูนย์การกระตุ้นคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในงานด้านต่างๆ ของศูนย์และการให้คำปรึกษา แนะนำแก่ครูพี่เลี้ยงและผู้ปกครอง

วินัย เก่งสุวรรณ (2541 : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์กับงานสังคมสงเคราะห์ทางการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มโรงเรียนกลุ่มที่ 10” ผลการศึกษาพบว่าบทบาทของพระสงฆ์ในด้านบริการทางการศึกษาทั้ง 11 บริการ ซึ่งได้แก่ บริการด้านสุขภาพจิต ด้านสุขภาพอนามัย ด้านทุนการศึกษา ด้านที่พักอาศัย ด้านโภชนาการ ด้านอภิวชิการ ด้านการสอนซ่อมเสริม ด้านอุปกรณ์การเรียน ด้านการแนะแนว และด้านกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งพบว่าพระสงฆ์มีบทบาทมากเป็นอันดับหนึ่ง คือ เป็นผู้ให้ความรู้ รองลงมาคือเป็นผู้ให้คำปรึกษา และอันดับสุดท้ายคือ เป็นผู้แสวงหาแหล่งทรัพยากรใน 10

บริการยกเว้นบริการนันทนาการ และยังพบว่าพระสงฆ์มีบทบาทมากเป็นอันดับหนึ่งในบริการด้านกิจกรรมทางศาสนา รองลงมาคือ บริการที่พักอาศัยและอันดับสุดท้ายคือบริการสุขภาพอนามัย

พระมหาอรรถชัย สกลสุภาภรณ์ (2542 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ที่สงเคราะห์เด็กนักเรียน ที่พักอาศัยอยู่ในวัด เขตจังหวัดอ่างทอง ได้ศึกษาบทบาทพระสงฆ์ทั้ง 4 ด้าน คือ สวัสดิการ จริยธรรม การศึกษา และอาชีพ บทบาทของพระสงฆ์ด้านสวัสดิการพบว่าพระสงฆ์ทำบทบาทด้านจัดนันทนาการ เช่น โทรทัศน์ เพราะเป็นวิทยากรอย่างหนึ่งในสังคมปัจจุบัน ที่ทุกคนสามารถรับรู้ได้จากทุก มุมเมืองมากที่สุด รองลงมาคือจัดแบ่งลานวัดให้เป็นลานกีฬาให้เด็กได้ออกกำลังกายเป็นที่ พบปะสังสรรค์และที่น้อยที่สุดคือจัดที่พักอาศัยให้เด็กได้พักอย่างเหมาะสม บทบาทด้านจริยธรรมพบมากที่สุดคือ พระสงฆ์จัดอบรมฝึกปฏิบัติสมาธิ เป็นการเตรียมจิต ให้อยู่ในสภาพพร้อมที่จะประกอบคุณงามความดีมากที่สุด รองลงมา คือ การจัดอบรมศีลธรรม เด็กทุกวัน โทณวันพระ และน้อยที่สุด คือ ให้เด็กช่วยงานด้วยการกวาดลานวัดเป็นต้น บทบาทด้านการศึกษาพบมากที่สุด คือ จัดหาครูมาสอนพิเศษให้กับเด็ก รองลงมาคือ จัดรางวัลให้เด็กที่เรียนดี จัดรางวัลให้แก่เด็กที่มีความกตัญญูรู้คุณของผู้อื่น เพื่อเป็น กำลังใจและที่น้อยที่สุด คือ พระสงฆ์อบรมเด็กให้เห็นคุณค่าของการศึกษา บทบาทด้านอาชีพ พบมากที่สุด คือ ได้ทำบทบาทด้านการสนับสนุนให้เด็กได้ฝึกอาชีพ สมัยใหม่ รองลงมา คือ ให้ฝึกอาชีพเกี่ยวกับสมุนไพร การแพทย์แผนโบราณ และที่น้อยที่สุด คือ สอนให้เห็นค่าของงานทุกอย่างที่เป็นอาชีพสุจริตเป็นงานที่มีเกียรติ ทำงานทุกอย่างด้วยความจริงใจ ไม่ดูถูกงาน ทำด้วยความซื่อตรง ไม่มีเล่ห์เหลี่ยม วิธีการสงเคราะห์ พระสงฆ์จัดกิจกรรมเพื่อนำมาซึ่งเครื่องอำนวยความสะดวกให้เด็ก ในวัด เช่น จัดที่พักอาศัยถูกสุขลักษณะ ไม่คับแคบเกินไปและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ไม่เป็นพิษ ต่อสุขภาพทั้งทางร่างกายและจิตใจ ด้านอาชีพพบว่า การเรียนไม่มีหลักสูตร อาศัยการฝึกฝนตามพระสงฆ์ด้วยการทำงานในวัดมากที่สุด

วันชัย ปานจันทร์ (2545 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง บทบาทของพระสงฆ์ในการดูแลเด็กและเยาวชนที่พักอาศัยในวัด ศึกษาเฉพาะกรณีพระสงฆ์ในเขตธนบุรี ผลที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าพบว่า เป็นการดูแลในลักษณะที่เป็นครั้งคราว ทั้งในด้านที่พักอาศัย ด้านอาหารการกิน ด้านอาชีพ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการให้คำปรึกษา ด้านการศึกษา ด้านการอบรมสั่งสอน สอดส่องดูแลความประพฤติ การส่งเสริมคุณภาพชีวิต และการติดตามผลการดูแลเด็กและเยาวชน บทบาทตามความเป็นจริงในการให้บริการแก่เด็กและเยาวชนของพระสงฆ์ มี 5 ด้าน คือ ด้านสวัสดิการพบว่า พระสงฆ์ได้จัดที่พักอาศัย จัดอาหาร จัดเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม จัดสภาพแวดล้อม จัดสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ จัดสถานที่เพื่อออกกำลังกาย พักผ่อนหย่อนใจ และจัดพระภิกษุ/สามเณรบุคคลภายในวัดคอยดูแลความเป็นอยู่ ซึ่งสวัสดิการเหล่านี้ในภาพรวม พระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ในระดับสูง ด้านจริยธรรม พบว่า พระสงฆ์ได้นำเด็กและเยาวชนปฏิบัติธรรมเพื่อสงบจิตใจ ได้นำ

หลักธรรมไปสั่งสอนเด็กและเยาวชนอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สอนให้เด็กและเยาวชนปฏิบัติตนที่ถูกต้อง คือ ตนเองไม่เดือดร้อน ผู้อื่นไม่เดือดร้อนจากการปฏิบัติของตน ได้อบรมการปฏิบัติที่ถูกต้องต่อพระสงฆ์ ได้สอนเกี่ยวกับมารยาทชาวพุทธที่ควรรู้ให้แก่เด็กและเยาวชน ได้แนะนำถึงพิธีกรรมทางศาสนา รวมถึงการชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิต ซึ่งพระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ในระดับสูง ด้านการศึกษา พบว่า พระสงฆ์ได้จัดหาที่เรียน จัดหาอุปกรณ์การเรียน ได้จัดหาทุนการศึกษา ได้แนะนำในด้านการเรียนให้ประสบความสำเร็จ ได้จัดหาสื่อต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ ได้ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในด้านการเรียนรู้ ได้มีการประสานงานกับครูในสถานศึกษาเพื่อดูแลเรื่องการเรียน และได้กระตุ้นให้เด็กและเยาวชนมีความกระตือรือร้นในการเรียนรู้ ซึ่งพระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ในระดับสูง ด้านอาชีพ พบว่า พระสงฆ์ได้แนะนำเกี่ยวกับอาชีพที่เหมาะสม ได้จัดให้มีการฝึกอาชีพขึ้นภายในวัด ได้แนะนำถึงการวางตนเมื่อเข้าสู่อาชีพที่เหมาะสม ได้ชี้แจงให้เห็นความสำคัญของความรับผิดชอบ ได้แนะนำอาชีพ (หางานให้ทำ) ได้จัดหาอาชีพเสริม และได้จัดหาข้อมูลความเคลื่อนไหวของอาชีพต่าง ๆ ให้กับเด็กและเยาวชน ซึ่งพระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ในระดับสูง ด้านสุขภาพอนามัย พบว่า พระสงฆ์ได้แนะนำการดูแลสุขภาพ สุขภาพ ได้แนะนำเด็กและเยาวชนในการป้องกันโรคต่าง ๆ ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับพิษภัยจากสารเสพติด ได้จัดหายาในยามที่เด็กและเยาวชนเจ็บป่วย ได้พาเด็กและเยาวชนไปหาหมอเมื่อยามที่เจ็บป่วย ได้จัดให้มีการดูแลสุขภาพในยามที่เจ็บป่วย ได้ออกค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาล และได้คอยปลอบโยนให้กำลังใจเมื่อยามที่เด็กและเยาวชนไม่สบาย ซึ่งพระสงฆ์ปฏิบัติอยู่ในระดับสูง

นิमित นพรัตน์ (2546 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การพัฒนาศักยภาพของวัดในการสร้างระบบสวัสดิการผู้ด้อยโอกาส มีวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือเพื่อศึกษาระบบสวัสดิการหรือกิจกรรมของวัดแก่ผู้ด้อยโอกาสที่มาพึ่งพิงวัด สวัสดิการหรือความช่วยเหลือที่วัดได้รับจากหน่วยงานต่าง ๆ และคุณภาพชีวิตของนักเรียนชาวไทยใหญ่ที่เข้าไปรับบริการศึกษาในวัดป่าเป้า โดยศึกษาเอกสาร เก็บข้อมูลภาคสนามและสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง คือ สมณะที่ดำเนินกิจกรรมความช่วยเหลือ ครูที่สอนในโรงเรียน ผู้นำชุมชน ประธานมูลนิธิวัด และตัวแทนกลุ่มผู้ด้อยโอกาส ผลการวิจัย พบว่า ความช่วยเหลือที่ได้รับจากการบริจาคไม่เพียงพอ วัดได้ร่วมมือกับศูนย์การศึกษา นอกโรงเรียนจังหวัดเชียงใหม่ จัดส่งครูอาสาสมัครสอนให้แก่นักเรียน เพื่อทำการสอนตามหลักสูตรจนถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ไปประกอบอาชีพ โดยทางวัดต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายในการจ้างครูอาสาสมัครสอน สำหรับผู้อพยพที่เป็นชาวไทยใหญ่ที่ไม่มีหลักฐานแสดงว่าเป็นคนไทย จะเรียนเพื่อรู้เท่านั้น เพื่อเป็นแนวทางในการหางานทำได้ ไม่ได้รับวุฒิการศึกษาใด ๆ ด้านคุณภาพชีวิตของชาวไทยใหญ่ที่เข้ารับการช่วยเหลือด้านการศึกษาจากวัดแต่ละคนอยากมีความรู้เพิ่มเติมในภาษาไทย ทั้งนี้เพื่อต้องการนำความรู้ไปหางานหรือพัฒนาอาชีพ

หรือเปลี่ยนงานที่ทำเพื่อให้ได้รายได้สูงขึ้น กลุ่มนักเรียนชาวไทยใหญ่มีความเป็นอยู่แออัดบริเวณใกล้วัด ไร้ญาติไม่มีความแน่นอนในชีวิต มักถูกเอารัดเอาเปรียบและถูกเหยียดหยาม นักเรียนเหล่านี้มีความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิต หวาดระแวง ไม่มีความปลอดภัยในชีวิต มีวัด เจ้าอาวาส และครูเท่านั้นที่เป็นที่พึ่งทางจิตใจ

พระคาล ญาณธโร (2546 : บทคัดย่อ) ดำเนินการศึกษาทัศนคติและความคาดหวังของเยาวชนชาวเขาต่อบทบาทของพระสงฆ์ซึ่งปฏิบัติงานในหมู่บ้านชาวไทยภูเขา พบว่า บทบาทของพระสงฆ์ด้านการจัดการศึกษาเยาวชนชาวเขามีความเห็นด้วยระดับมาก และมีความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง บทบาทด้านการอบรมคุณธรรม เยาวชนชาวเขามีความเห็นด้วยระดับมาก และความคาดหวังในการสัมผัสกิจกรรมดังกล่าวอยู่ในระดับปานกลาง บทบาทด้านการสงเคราะห์ปัจจัยสี่ เยาวชนชาวเขามีความเห็นด้วยในระดับที่น้อย บทบาทด้านการพัฒนาสาธารณะประโยชน์ เยาวชนชาวเขามีความเห็นด้วยและมีความคาดหวังปานกลาง ส่วนบทบาทด้านการปฏิบัติกิจของสงฆ์และการครองสมณะสาธูป เยาวชนชาวเขามีความเห็นด้วยมาก ส่วนความคาดหวังอยู่ในระดับปานกลาง

ประภาพร ชูลีลัง (2548 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง วัดกับเยาวชน : บทบาทของวัดในการส่งเสริมให้ศิษย์วัดประสบความสำเร็จในชีวิต วัดอุปประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมาและวิถีชีวิตของเยาวชนที่อาศัยอยู่ในวัด โดยศึกษาวิธีการปกครองศิษย์วัดของพระสงฆ์รูปที่เคยมีศิษย์วัดที่ประสบความสำเร็จในชีวิต รวมทั้งวิเคราะห์บทบาทของวัดในการส่งเสริมให้ศิษย์วัดประสบความสำเร็จในชีวิต โดยทำการศึกษาวัดในกรุงเทพมหานคร 5 วัด โดยวิธีเลือกแบบเจาะจงวัดที่เคยมีศิษย์วัดประสบความสำเร็จในชีวิต เก็บข้อมูลจากเอกสาร การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผลการศึกษา พบว่า วัดมีบทบาทในการส่งเสริมให้ศิษย์วัดประสบความสำเร็จในชีวิตทั้งในอดีตและปัจจุบัน เป็นแหล่งให้การศึกษา วัดจึงทำหน้าที่ในการสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัย ในด้านการปกครองศิษย์วัดของพระภิกษุที่เคยมีศิษย์ประสบความสำเร็จในชีวิตนั้น ในอดีตผู้ที่มาอยู่วัดจะเป็นผู้ที่มีความตั้งใจมาศึกษาเล่าเรียนเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว พระภิกษุจะเป็นผู้คอยดูแลชี้แนะในสิ่งที่ถูกที่ควร อบรมศีลธรรม กิริยามารยาท การกราบไหว้ สวดมนต์ นอกจากนี้ยังมีปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นองค์ประกอบในการส่งเสริมศิษย์วัดประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น วัดมีระเบียบปฏิบัติสำหรับผู้ที่อยู่ในวัดเป็นสิ่งกำกับความประพฤติ และจากการศึกษาครั้งนี้พบว่า วัดมีบทบาทในการส่งเสริมให้ศิษย์วัดประสบความสำเร็จในชีวิตได้ดังนี้

บทบาทด้านการให้โอกาสทางการศึกษาแก่ศิษย์ โดยวัดให้การสงเคราะห์ด้านที่อยู่อาศัย และปัจจัยอื่น ๆ ในการดำรงชีวิต

บทบาทด้านการเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม จากการศึกษาที่ศิษย์วัดได้ใกล้ชิดกับพระสงฆ์ ให้เห็นวัตรปฏิบัติที่ดีงาม การอบรมกล่อมเกลาจิตใจ ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง มีกิริยามารยาทดี อดทน มีระเบียบวินัย

บทบาทด้านการส่งเสริมสถานภาพทางสังคม ศิษย์วัดได้อยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี ได้พบเห็นและสัมผัสแต่สิ่งที่ดี ทำให้เกิดความรู้สึกรักอยากปฏิบัติแต่ในสิ่งที่ดีงาม

สำหรับด้านการส่งเสริมศักยภาพแก่ศิษย์วัด สามารถดำเนินการได้โดยจัดการปกครองดูแลศิษย์วัดอย่างเป็นระบบ จัดให้มีสถานที่ออกกำลังกายหรือกิจกรรมร่วมกันเพื่อเสริมสร้างความสามัคคี

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถสรุปสาระสำคัญของแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ได้ว่า วัดและพระสงฆ์มีบทบาททั้งทางตรงและทางอ้อมในงานพัฒนา โดยทางตรงพระสงฆ์มีหน้าที่เผยแผ่ศาสนาด้วยการอบรมสั่งสอนศีลธรรมอันดีแก่ประชาชน ส่วนทางอ้อมนั้นพระสงฆ์มีหน้าที่ต่อชุมชนและสังคมสิ่งแวดล้อม พระสงฆ์มีบทบาทในอันที่จะชี้แนะความถูกต้อง และช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ ได้ดี โดยเฉพาะบทบาทของสงฆ์ในงานด้านสังคมสงเคราะห์ รวมถึงการอนุเคราะห์ในการรับอุปการะเด็กกำพร้าเด็กยากจน และผู้ประสบภัยต่าง ๆ ให้ได้รับโอกาสที่ดีเพียงพอและทั่วถึง ดังนั้นศาสนาเป็นสถาบันหนึ่งในการพัฒนาบุคลากรของประเทศให้มีคุณภาพ ช่วยลดปัญหาของสังคมที่นับวันจะมีปัญหาต่าง ๆ มากขึ้น